

ALBERTINE og kvinnene som tok til orde i forsvar mot beslagleggelsen

En retorisk analyse av kvinnenes debattinnlegg under ALBERTINE-debatten i årsskiftet
1886-1887

Vilde Nordmoen

Europeisk Kultur
30 studiepoeng

Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk
Det humanistiske fakultet

Albertine og kvinnene som tok til orde i forsvar mot beslagleggelsen

*En retorisk analyse av kvinnenes debattinnlegg under Albertine-saken
i årsskiftet 1886-1887*

Vilde Nordmoen

Veiledet av Espen Schaanning

Masteroppgave i Europeisk Kultur IDE4890 – 30 studiepoeng

UNIVERSITETET I OSLO

Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk

Vår 2022

© Vilde Nordmoen

2022

Albertine og kvinnene som tok til orde i forsvar mot beslagleggelsen. *En retorisk analyse av kvinnenes debattinnlegg under Albertine-saken i årsskiftet 1886-1887.*

Vilde Nordmoen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Rettigheter for kvinner på 1880-tallet i Kristiania var en mangelvare, og for de prostituerte var tilværelsen enda verre. En reglementeringsordning for visitasjon og kontroll av de prostituerte var både inngående og ble oppfattet som urimelig overfor kvinnene, og ble stemplet som et problem i det som ble kalt for Sedelighetsdebatten. En av innleggene til denne debatten kom i bokform av Christian Krohg kalt *Albertine*, her får man et vitnesbyrd av en ung kvinne som prøver å finne sin plass i verden. Men i et samfunn med begrensede muligheter og med en seksualmoral som var mildt sagt kvinnefiendtlig, var hennes sjanser for å lykkes minimale. *Albertine* inneholder skildringer som ble for eksplisitte for justisministeren og andre embetsmenn og den ble dagen etter utgivelse beslaglagt på bakgrunn av bluferdigheten, i følge dem selv. Bokens beslagleggelse satte i gang en ny under-debatt, der flere kvinner tok til orde i forsvar mot beslagleggelsen og tok et oppgjør med samfunnets dobbeltmoral og fraværende rettigheter overfor prostituerte og kvinner generelt.

Oppgaven er en retorisk analyse av kvinnenens innlegg i debatten, det vil fokuseres på deres engasjement og argumentasjonsstrategier og hvordan menn reagerte og svarte kvinnene. Kvinner som trer inn i en offentlig situasjon som debatt er, selv en debatt i aviser, var en ganske uvanlig hendelse selv sent på 1800-tallet. Selv om de fleste kvinnene som er representert i denne oppgaven hadde hatt innlegg på trykk tidligere var deres deltagelse og meninger i *Albertine*-debatten sett på som upassende. Temaet de fokuserte på var usømmelig, og derfor mer upassende å uttale seg om offentlig. Oppgaven vil belyse kvinnenens samstemte argumentasjon og viser til et fellesskap som var med på gjøre en endring som endte med at reglementeringssystemet ble avviklet i begynnelsen av 1889.

Forord

Jeg vil først og fremst rette en takk til min veileder, Espen Schaanning, for all hjelp og faglig kunnskap som jeg har fått god nytte av. Dine innspill og forslag har vært til stor hjelp, både når det gjelder oppgavens innhold og struktur.

Jeg vil også takke noen av mine nærmeste medstudenter som gjennom denne stressfulle perioden har bidratt med støtte og oppmuntrende ord, i tillegg til noen gode råd på veien.

Vilde Nordmoen

Oslo, juni 2022

INNHALDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	1
1.1	TEMA OG PROBLEMSTILLING	1
1.2	OPPGAVENS OPPBYGGING	2
1.3	MATERIALE OG TIDLIGERE FORSKNING.....	3
1.4	TEORI OG METODE.....	4
2	KONTEKST: 1880-ÅRENE	7
2.1	<i>ALBERTINE</i>	7
2.2	PROSTITUSJON OG SEDELIGHETSDEBATTEN	9
2.3	BORGERSKAPETS DOBBELTMORAL.....	11
2.4	BOHEMEN, KROHG OG BESLAGLEGGELSEN	13
2.5	KVINNENES ROLLE	15
3	ANALYSE: KVINNENES ENGASJEMENT OG	
	ARGUMENTASJONSSTRATEGIER I <i>ALBERTINE</i>-DEBATTEN	18
3.1	KVINNENE SOM UTTALTE SEG I DEBATTEN.....	19
3.2	SAMFUNNETS ANSVAR.....	23
3.2.1	SAMFUNNSKRITIKK	24
3.2.2	MAKTENS MORAL, ELLER RETTERE SAGT, UMORAL	25
3.3	KVINNENE: EN PLIKT TIL Å SI IFRA, ET BEHOV FOR KUNNSKAP	29
3.3.1	«KVINDENS USKYLDIGHED ER DET SAMME SOM UVIDENHED.».....	29
3.3.2	KVINNENES KAMP: ET OPPROP FOR RETTTFERDIGHET	35
3.3.3	VIRKELIGHETENS ELENDIGHET – SANNHETEN MÅ FREM	38
3.4	MENNS SYN PÅ KVINNER.....	41
3.4.1	«DENNE MANDFOLKOPFATNING AF, HVA KVINDENS BLUFÆRDIGHED ER OG BØR VÆRE».....	42
3.4.2	KRITIKERNES HARDE DOMMER	43
4	OPPSUMMERING OG REFLEKSJONER	47
5	LITTERATURLISTE	50

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for denne oppgaven er kvinnehistorie og kvinners plass i det offentlige rom. Jeg vil se på hvilken rolle en rekke kvinner hadde i den delen av sedelighetsdebatten som fulgte beslagleggelsen av Christian Krohgs *Albertine*. På slutten av 1800-tallet er det mye som skjer i kvinnehistorien: i 1882 er det for første gang en kvinnelig student på universitetet, i 1884 blir Norsk Kvinnesaksforening dannet, og tidsskriftet *Nylænde* blir etablert i 1887, som er et tidsskrift av og for kvinner. Det skjer en voldsom utvikling fra midten av 1880-årene og fremover når det gjelder kvinnenenes plass i samfunnet, og offentligheten skiller seg sterkt i mottagelsen av dette. En av arenaene som utpekte seg var den offentlige debatten hvor kvinner var hovedtema, kvinner begynte å tre frem på den offentlige arenaen og da ofte gjennom avisinnlegg for å fremme sine meninger. Dette var langt fra akseptert, men fler og fler kvinner tok steget ut i offentligheten. Det min oppgave vil sentrere seg om er kvinnenenes deltagelse i debatten om beslagleggelsen av *Albertine* og kvinnenenes retoriske fremtredelse og posisjonering gjennom sine debattinnlegg. *Albertine*-debatten var i årsskifte 1886-1887, en kortvarig, men likevel viktig begivenhet, og var en liten del av den mye større sedelighetsdebatten på 1880-tallet. Sedelighetsdebatten sentrerte seg rundt anklagene om en dobbeltmoral og kvinners undertrykkelse i samfunnet. Debatten dreide seg om kvinner, men hvordan deltok kvinnene selv?

Hovedspørsmålet innenfor mitt valgte tema er: Hvordan engasjerer kvinnene seg i *Albertine*-debatten og hvilke argumentasjonsstrategier bruker de? Dette vil suppleres med flere underspørsmål for å tydeliggjøre hva jeg vil se etter og fokusere på i oppgaven: Bruker de egne erfaringer, bruker de sin kvinnelige posisjon for å fremlegge sine synspunkter? Og hvordan reagerer og svarer menn disse kvinnene i debatten?

Min motivasjon for dette tema kom da jeg første semester på Blindern leste en artikkel hvor det kom fram en side av norsk kvinnehistorie jeg ikke var klar over. En del av artikkelen tok for seg hva som kunne være i vente for Nora i *Et Dukkehjem* i det hun gikk ut døren. Det hadde seg nemlig sånn at en kvinne som ferdes alene på nattestid og skulle være så uheldig å treffe på en politimann, ville umiddelbart bli tatt for å være prostituert. Den eneste muligheten hun hadde for å komme seg unna var hvis hun hadde en mann, en far, en bror, eller en annen mannlig slektning som kunne komme til politistasjonen og si for eksempel at 'nei, hun er ikke prostituert, hun er min kone'. *Albertine* av Christian Krohg kom ut i slutten av 1886 og ble

skrevet som et innlegg i 1880-årenes moraldebatt. Den ble dagen etter beslaglagt, noe som skapte enda flere samfunnskritiske innlegg i debatten. Kvinnene hiver seg på, både kjente og ukjente, og stiller spørsmål til samfunnets undertrykkelse av og urettferdighet overfor kvinner. Slutten av 1800-tallet var en periode hvor kvinner begynte å uttrykke seg offentlig og tok større og større plass i det offentlige rom.

1.2 Oppgavens oppbygging

I denne oppgaven vil jeg se på kvinners innlegg i debatten rundt beslagleggelsen av *Albertine*. For å etablere en kontekst rundt kvinners tidligere meninger og fokus innenfor kvinners rettigheter og kvinners posisjon i samfunnet, vil jeg før selve analysen gi en kort presentasjon av kvinnene og deres tidligere uttalelser. Kvinnene representert i denne oppgaven er: Margrete Vullum, Ragna Nielsen, Vilhelmine Ullmann, Gina Krog, Birgit Weltzin Sørensen og Antonie Løchen. Margrete Vullum var den første til å skrive sitt innlegg i debatten rundt *Albertines* beslagleggelse. Hun signerte med fullt navn. De andre kvinnene fulgte hennes eksempel og signerte sine innlegg med fullt navn, noe som var veldig uvanlig på den tiden.

I andre kapittel vil jeg gjøre rede for den mest sentrale konteksten for å forstå samtiden på 1880-tallet og striden samfunnet stod i. Jeg vil beskrive hvordan prostitusjonen ble kontrollert og hvilke regler og stramme ordninger kvinnene måtte følge, i lovens navn. Og hvordan dette var springbrettet til den store politiske og samfunnsproblematiske diskusjonen som var den overordnede sedelighetsdebatten. Her vil jeg også gi introduksjoner av de forskjellige aktørene som engasjerte seg, og da er fokuset på kulturrepresentanter innenfor litteraturen, som Christian Krohg selvfølgelig, sammen med kvinnesaksrepresentantene og kvinner generelt. I tillegg vil jeg gi en generell beskrivelse av borgerskapets dobbeltmoral som er sentral i sedelighetsspørsmålet og *Albertines* beslagleggelse.

I det tredje kapittelet vil jeg først gjøre rede for de kvinnelige debatt deltakerne. Jeg vil da som nevnt se på deres tidligere innlegg og ytringer i andre offentlige debatter for å klargjøre deres tidligere posisjon og meninger som bakgrunn for debattinnleggene som ligger til grunn for denne oppgaven. De første kvinnenes engasjement i debatten førte til at andre kvinner fulgte etter og tok til orde og skrev egne innlegg. Noe av det jeg vil ta for meg i min undersøkelse er å se på hvordan kvinnene ble påvirket av hverandre og hvordan de prøvde å påvirke sine lesere gjennom deres engasjement og argumentasjonsstrategier. Dette vil gjøres ved hjelp av den retoriske modellen ethos-pathos-logos. Den tematiske inndelingen er tredelt

med fokus på: 1. samfunnskritikken; som var en del av kvinnes argumentasjon, 2. kvinnene; hvor jeg også vil fokusere på tre underkategorier sett ut fra hvilke poenger de fremmer, og 3. menn og deres kritikk av de kvinnelige debattantene. Mennenes kritikk kommer frem gjennom motinnlegg som for det meste er skrevet anonymt, men som mest sannsynlig er skrevet av menn, hvor det forekommer harde dommer over kvinnes deltagelse i debatten.

Til slutt, i oppgavens siste kapittel, vil jeg oppsummere hovedpoengene og gi en kort presentasjon av egne refleksjoner av det jeg har funnet ut av i analysen.

1.3 Materiale og tidligere forskning

Alt av kildemateriale er hentet fra Nasjonalbibliotekets nettbibliotek og mikrofilm, og de er alle skrevet på norsk. Kildematerialet som skal være grunnlaget for denne oppgaven er avisinnlegg skrevet av kvinner i debatten om beslagleggelsen av Krohgs *Albertine*. Avisene med innleggene jeg vil fokusere på er *Dagbladet*, *Verdens Gang* og *Aftenposten*. De fleste avisene på 1880-tallet var politisk situert, *Dagbladet* og *Verdens Gang* var det de kalte for radikale aviser og var av den grunn veldig engasjert i debatten mot beslagleggelsen av *Albertine*. *Aftenposten* hadde en mer nøytral linje, før den på slutten av 1880-tallet ble mer konservativ. Innlegg i andre aviser som vil være en del av oppgaven, er hentet fra *Fædrelandet* og *Morgenbladet* som begge var konservative aviser på 1880-tallet.

Det er lite forskningslitteratur på akkurat det temaet jeg har valgt å fokusere på. Debatten rundt *Albertine*-beslagleggelsen nevnes ofte sammen med sedelighetsdebatten, men et nærmere blikk på deltagernes engasjement og argumenter har jeg ikke klart å finne inngående kilder eller materiale på. Det nærmeste er innenfor kunst- og litteraturforskning og da med fokus og perspektiv på den kunstneriske siden av Krohg og selve bokens innhold. Historiker Øystein Sørensen tar i sin bok *1880 årene: Ti år som rystet Norge* for seg tiårets dramatiske brytningshistorie, både politisk og sosialt. Oscar Thues bok *Christian Krohg* er et biografisk-historisk arbeid om Krohg, først og fremst som maler, men forfatterskapet nevnes og da spesielt omstendighetene rundt *Albertine*. Kunsthistorikeren Øystein Sjøstad har skrevet flere tekster om Christian Krohg, i masteroppgaven *Om tekst/bilde-forhold i Christian Krohgs kunst* fra 2005, etterfulgt av postdoktorprosjektet *Christian Krohgs Naturalism*. Sjøstads arbeid har forståelig nok et kunsthistorisk perspektiv, men både *Albertine* og beslagleggelsen nevnes sporadisk gjennom boken. Historikeren Aina Schiøtz skrev sin hovedfagsoppgave på

1970-tallet om *Prostitusjonen i Kristiania ca 1870-1890: en sosialhistorisk undersøkelse*. Hun så på de økonomiske og sosiale utfordringene som var med på å drive kvinner ut i prostitusjon. Det finnes også en bok på Nasjonalbiblioteket som heter *Recensioner till Christian Krohgs Albertine*, den inneholde anmeldelser av *Albertine* og ble bundet sammen av biblioteket¹. Boken er svensk og mange av innleggene i den er derfor oversatt til svensk. Boken bærer et sterkt preg av klipp og lim og inneholder ikke en overordnet oversikt over debatten, men heller et innblikk i forskjellige argumentsider og personer. Den inneholder ikke noe videre analyse eller diskusjon rundt debattinnleggene. Også boken til Elias Bredsdorff, *Den store nordiske krig om seksualmoralen*, gir en overordnet oversikt over sedelighetsdebatten i Norden, i kapittelet «Albertine-sagen» er debattens deltagere beskrevet kort og strukturelt og kvinnes deltagelse blir på under et avsnitt, samlet beskrevet å ha omtalt boken varmt. Gro Hagemann har skrevet flere bøker og artikler om feminisismens historie og ofte med fokus på 1800-tallets kvinner. I *Høydeskrekk: kvinner og offentlighet*, skriver hun flere artikler om kvinners fremtreden i den offentlige rollen. Sedelighetsdebatten er sentral her, men hun fokuserer på de debattene som foregikk på Studentersamfunnet i 1887 hvor flere kvinner tok til orde.

Ingen av de overnevnte tar for seg kun Albertine-saken og de kvinnelige debattantene i like stor grad som jeg vil gjøre i denne oppgaven, men de vil fortsatt ha stor betydning for mitt arbeid med kvinnes debattinnlegg om Albertine beslagleggelsen. Selv om kvinnes fremtredelse og deltagelse i den offentlige debatten har vært mye forsket på, har jeg ikke funnet noen som har tatt for seg akkurat debatten om *Albertine*. Men jeg vil uansett se på annen forskning gjort på periodens kvinnehistorie, i tillegg vil jeg se nærmere på forskning på tematikken om kvinner og offentlighet da dette vil være med å danne grunnlag for min egen undersøkelse.

1.4 Teori og Metode

I oppgaven vil jeg i nærlesingen av kvinnes debattinnlegg inndele analysen tematisk etter hva jeg ser som kvinnes hovedpunkter i deres engasjement for saken. Jeg vil bruke retorisk metode for å finne ut hvordan kvinnene skriver og uttrykker sine meninger. Hva anvender de

¹ «Inneholder anmeldelser av *Albertine* bundet sammen av biblioteket»: står i noter i detaljboksen på oria-siden til Nasjonalbiblioteket.

for å underbygge sine argumenter? Legger de vekt på sine egne erfaringer? Bruker de sin kvinnelige posisjon på noen måte? For å undersøke dette har jeg valgt å fokusere på den klassiske retoriske modellen av argumentasjonsstrategier: ethos-pathos-logos.

Med bruk av ethos-appellen vil jeg fokusere på hvordan kvinnene forsøkte å skape troverdighet og appellerte til sine lesere i en så skandalepreget og ømfintlig tematisk debatt. Hva gjør de for å få deres lesere til å lese, betrakte og følge deres argumenter? Hadde kvinnene en troverdig stand i den offentlige rollen avis-debattant ble betraktet å være på slutten av 1800-tallet? Kjeldsen beskriver at: «Siden troverdighet og ethos ikke defineres som en kvalitet hos avsenderen, men derimot som en holdning hos mottageren, blir publikums art og sammensetning helt avgjørende for hvilken troverdighet en taler tilskrives.»² Dette vil det fokuseres på i analysen, hvor vi vil se på hvordan kvinnene henvender seg til en spesifikk retning av lesere, der deres ordbruk er en tilnærming som understreker deres ethoselement.

Jeg vil også fremheve fra kvinnenens innlegg hvordan de forsøker å nå frem med budskapet sitt til leserne sine med bruk av pathos-argumentasjon. Pathos er språklige virkemidler som bringer frem leserens følelser og kan hjelpe de med å forstå eller vekke interesse for forfatterens appell. Her forklarer Kjeldsen at: «Hvis en retorisk taler skal lykkes med å overbevise, må han eller hun ha en forståelse for mottagerens forventningshorisonter. Vi må alltid ha noe til felles med dem vi ønsker å overtale, for ellers kan vi verken tale med dem eller overtale dem.»³ Dette vil vi se at henger sammen med kvinnenens ethos-appell, med fokus på hvem de henvender seg til og hvordan de henvender seg til de, er i sammenheng med deres felles interesse, men også en sammenheng med felles syn og perspektiv.

Den siste av retorikkens argumentasjonsmodell er logos, som omhandler sakens rasjonalitet. Med tanke på debattens opphetede og vanskelig tema var logikk og fakta langt fra vanlig i debattens argumenter. Her vil jeg prøve å vise til hvordan kvinnene forsøkte å skape en saklig debatt med sterke, gode argumenter og hvordan de fremhever sakens betonte tema ved å vise til kjernen av problematikken. Kjeldsen sier: «Som rasjonell appell er logosappell karakteristisk ved at den lar mottagerne forstå hva som påstås, og med hvilken rett dette kan påstås»⁴. Mye av kvinnens argumentasjon er fra deres eget perspektiv på kvinners rolle i samfunnet og deres rettigheter i samfunnet, eller mangelen på dette, og det bruker de for å

² Kjeldsen, Jens E. *Retorikk i vår tid*. Spartacus Forlag: Oslo, 2019. s.147.

³ Kjeldsen, *Retorikk i vår tid* (Spartacus Forlag: Oslo, 2019), s.308.

⁴ Kjeldsen, *Retorikk i vår tid* (Spartacus Forlag: Oslo, 2019), s.191.

underbygge argumentasjonen i et forsøk på å forsterke og klargjøre det for leseren. Dette kan ses ved deres bruk av eksempler og egne erfaringer.

I tillegg vil jeg se på hvordan kvinnene ble betraktet i deres argumentasjon av de mannlige kritikerne som besvarte deres innlegg. Her vil jeg da spesielt betrakte hvordan mennene besvarte kvinnenenes bruk av ethos-pathos-logos. Og se på hvordan retorikkbruken muligens var annerledes fra to forskjellige utgangspunkt, fra menn og fra kvinner.

2 Kontekst: 1880-årene

2.1 *Albertine*

Boken *Albertine* av Christian Krohg ble utgitt 20. desember 1886 og ble beslaglagt allerede dagen etter. Krohg skrev et realistisk bilde av den offentlige prostitusjonen i Kristiania og samtidig rettet han sterk kritikk mot reglementeringssystemet og det dobbeltmoraliske synet i samfunnets høyere kretser. Boken handler om Albertine, en sypike fra Kristiania som bor med sin mor Kristiansen og sin syke bror, Edvard. Albertine er en ung, uskyldig og godtroende pike. Selv om Albertine bruker mesteparten av dagen bak symaskinen, blir hun til slutt overtalt av sin gode venninne Jossa, til å bli med ut på byen. Hun blir raskt tiltrukket av utelivet og etterhvert også en ung mann, Helgesen, som hun forelsker seg i. Helgesens påståtte intensjoner er det som virkelig trekker Albertine inn, han vil hjelpe henne å bli en 'fin frøken', for eksempel lærer han henne å snakke 'renere og penere'. Men glansbildet faller raskt, Helgesen bryter forholdet og i stedet er det politifullmektig Winther som får tak i Albertine. Hennes naivitet og lengsel etter å være en 'fin frøken', sammen med samfunnets umoralske behandling av unge, fattige kvinner, var med på å føre henne ut på gale veier.

Beslagleggelsen bunner i tre sentrale scener av boken; voldtektsscenen, legevisitasjonen og epilogen. Krohgs detaljerte og utilsørte beskrivelser ble for dyptgående og opprørende å lese og da spesielt for de sarte kvinnesjeler, var begrunnelsen som ble brukt for beslagleggelsen. Beslagleggelsens hensikt var at unge kvinner ikke tålte å lese slike dystre skjebner og måtte beskyttes. En annen grunn for beslagleggelsen var politilegens antakelige merkverdige likhet med en politifullmektig i Kristiania på den tiden og at bokens innhold skildret faktiske hendelser og måtte derfor beslaglegges, for å beskytte den mulige involverte part.

Den først scenen, voldtektsscenen, skjer i politifullmektig Winter sin leilighet. Albertine ble bedt dit etter et møte med politifullmektigen ute på gaten dagen i forveien hvor han hadde møtt på henne sent og bedt henne komme til seg neste dag for å snakke litt. Albertine blir forståelig skremt ved tanken på hva han vil henne, men beroliger seg selv med at det er i politifullmektigens leilighet de skal møtes, og ikke på stasjonen. Hun ble bedt dit på falskt grunnlag, ved ankomst ble hun skjenket sherry og tilbudt mandler. Glasset ble skjenket flere ganger og Albertine ble raskt trøtt og sovnet til slutt i stolen hun satt i, i salongen til politimester Winther. Etter en stund våknet hun og ville gå hjem, men fikk beskjed om at det var for sent, hun ville ende opp på stasjonen hvis hun gikk ut på dette tidspunktet og ble i

stedet bedt om å legge seg i sengen i rommet ved siden av for å hvile litt. Albertine, i rusen av sherryen, var ikke imot tanken på en seng og litt søvn og gjorde som hun fikk beskjed om. Tankene hennes er relativt klare, men hun klarer bare se det som er rett framfor seg og fokuserer på det. Omstendighetene rundt klarer hun ikke fange før det er for sent og alle krefter er svekket av drinken hun fikk ved ankomst. «Hva var det, hva var det, hvor var hun? Hun følte en knugende vekt på brystet, så hun var nær ved å kveles. Det var noe som gjorde fryktelig ondt. Et skrik - - - - det var hennes, og lysvåken og edru og angst til døden forstod hun med en gang alt og klorte og slo og krafset og skrek. -»⁵ Og med det skriket kom virkeligheten tilbake og voldtekten ble et faktum for Albertine.

Legevisitasjonen foregikk for alle kvinner som fikk innkallelse på tre steder i Kristiania, et av dem var på Hovedstasjonen i Møllergata. Albertines opplevelse inne på legekantoret skildres med hennes indre tanker og detaljerte beskrivelser av situasjonen, helt ned til den utslitte, gamle undersøkelsesstolen hvor alle kvinner før Albertine har vært og alle etter vil sitte, i akkurat samme stilling.

... Du store Gud – hun lå her altså virkelig nå, det var henne, henne selv som lå her i denne forsmadelige stolen med klærne oppover brystet, og han, den unge herren, med knebelsbarter og lorgnetten, som hun kjente fra musikken, han stod virkelig der foran henne og undersøkte henne med sprinkelhornet – utenkelig som det var, så var det dog sant – og enda var hun ikke død av skam ...⁶

Albertine blir forbauset over seg selv og sin reaksjon til selve hendelsen i stolen når det går opp for henne «at det var skrekken som var det verste.»⁷ Hun observerer rommet og mannen foran henne og får en følelse av det normale, mannens rolige bevegelser og rolige ansikt. Det var ikke noe forbausende over denne situasjonen, det hele var veldig forretningsmessig, dette var noe han gjorde hver dag. Det var ikke noe spesielt med henne, dette var noe mange kvinner gikk gjennom, kvinner hun selv kjente, hennes søster Oline og Jossa og mange flere. Dette beroliget Albertine, hun følte ingen skam.

Avslutningen på boken, epilogen, er kanskje det største sjokket. Albertine som vi har blitt kjent med, en troskyldige og sjenert ung pike har blitt erstattet med en ubeskjeden kvinne som roper ut i Vikas gater: «'Kom inn til meg da, gutter!' ropte hun med høy stemme. 'En

⁵ Krohg, Christian. *Albertine*. Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004. s. 100.

⁶ Krohg, *Albertine* (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004), s. 123.

⁷ Krohg, *Albertine* (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004), s. 124.

etter en – alle sammen! Dere skal få det gratis! Kom - - - -!»⁸ Albertines forandring representerte en dystre skjebne for mange unge kvinner i Kristiania, samtidig som boken er med på å vise de vanskeligheter og urettferdigheter fattige kvinner stod i på slutten av 1800-tallet.

2.2 Prostitusjon og Sedelighetsdebatten

Kristiania i 1880 årene var et bybilde preget av forandring, folk fra bygd og land strømmet inn for arbeid i det som var i gang med å bli en storby. Mange av de som tok reisen inn til hovedstaden var kvinner, deres mulighet i det nye arbeidsmarkedet var på fabrikker, da oftest innenfor tekstil, og som tjenestepiker og sypiker, slik som Albertine.⁹ Men mange endte opp i prostitusjon, om det var et resultat av eget valg, oppsigelse fra annet arbeid eller desperasjon hadde lite å si, prostituerte var en ettertraktet vare. Kvinner var symbolet på 'renhet', dette betydde at sex utenfor og før ekteskapet rett og slett var uhørt og skammelig. Denne moralen skapte i seg selv problemer, da menn var forventet å vente med å gifte seg til etter endt utdanning for å kunne forsørge sin fremtidige kone godt, men han var samtidig ikke, til forskjell for kvinner, forventet å vente med å tilfredsstille sine lyster.¹⁰ I tillegg var Kristiania en by med stor innfartstrafikk av forskjellige arbeidsmenn, Øystein Sørensen nevner for eksempel: «Sjømenn, handelsmenn og kramkarer, studenter og soldater på festningen.»¹¹ Som sagt, etterspørselen var stor i alle samfunnslag.

Markedet for prostitusjon var et hierarkisk system, de laveste av de lave holdt til i bordellene og tjente minimalt med penger, i tillegg til at de betjente de i samfunnet som var dårligst stilte. Innad i bordellrangeringen var det de i Vaterland som stod lavest. De «beste» var å finne i Piperviken,¹² som er der Rådhuset står i dag. Det fantes også prostituerte som bodde privat og hadde et mer velstående klientell enn bordellene. Den siste kategorien ble ifølge Sørensen kalt for «holddamer», de var yngre, penere og hadde enten en eller flere kunder som delte på samme holddame. Forskjellen mellom det som kan ses som luksusprostituerte og bordellprostituerte omfatter ikke bare forskjellen i klientell og deres

⁸ Krohg, *Albertine* (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004), s. 125.

⁹ Sørensen, Øystein. *1880 årene – Ti år som rystet Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 1984. s.29.

¹⁰ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.29.

¹¹ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.29.

¹² Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.28-29.

sosiale stand, men forskjellen viser seg også i om kvinnene var registrert eller uregistrerte prostituerte. De registrerte, altså de det var lett å kjenne igjen og som jobbet på bordell, måtte på regelmessige kontroller hos politilegen. De andre, de som var uregistrert, bodde i andre deler av byen og var derfor ikke like lett å skille ut som de andre. De klarte å holde seg mer skjult. Å være registrert prostituert innebar å ha navnet sitt skrevet i visitasjonsboken til politilegen og gjennomgå regelmessige kontroller for å bli sjekket for kjønns sykdommer, noe som var et utbredt problem på den tiden. I journalene var det detaljerte beskrivelser av jentene og deres foreldres navn og yrker, i tillegg til om de var ektefødte eller uektefødte.

Aina Schiøtz tar for seg utfordringer, både økonomiske og sosiale, i sin avhandling om prostitusjonen i Kristiania på slutten av 1800-tallet. Hun går i detalj i å beskrive hvilke forhold de prostituerte levde under og gjør et forsøk på å overveie de forskjellige forklaringer og faktorer for hvordan kvinnene endte opp med å bli prostituerte.

I tidligere lovgivning var det bestemt at menn, i tillegg til kvinner, skulle straffes for bruk av prostituerte, men fra 1842 ble det endret. Menns 'utugt' med en prostituert ble sett som et bedre alternativ enn med en annen kvinne. Aina Schiøtz skriver: «Det ble nemlig ansett for mer skadelig om en mann hadde samleie med en vanlig kvinne enn med en prostituert».¹³ Hun beskriver videre at «...mer eller mindre mistenkelige piker ble grepet, visitert og «meddelt» visitasjonsbok. Kvinnene ble altså registrert på et tilsynelatende spinkelt grunnlag.»¹⁴ Dette kommer tydelig fram i *Albertine* hvor det antydes at en mann hun hadde blitt kjent med, men som så skulle gifte seg opp i samfunnet, navnga henne til politifullmektigen. Kvinnene hadde tydelig lite å stille opp med i en situasjon hvor menn i prominente stillinger, og menn generelt, hadde all makt.

Sedelighetsdebatten bunner i reglementeringsordningen av visitasjonen av prostituerte, og var en kritikk av samfunnets seksualmoral og syn på sedelighet. Det oppstod to fløyer i form av en 'løsning' på problemet, den ene var konservativ og den andre mer radikal. Hanskemoralen, på den konservative siden, hvor begge kjønn skulle være avholds før ekteskapet, og fri kjærlighet på den radikale siden, som innebar likestilling og likhet mellom kjønnene. Selv om det her bare representeres to forskjellige svar i debatten om sedelighet var det også de som var uenige i begge og helst ville se at ting forble som de var. Det var de som ikke kunne akseptere en form for fri kjærlighet mellom kjønnene, her finner vi for eksempel

¹³ Schiøtz, Aina. *Prostitusjonen i Kristiania ca 1870-1890: en sosialhistorisk undersøkelse*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 1977. s.12.

¹⁴ Schiøtz, *Prostitusjonen i Kristiania*, s. 13.

kirken og dens representanter, som mente at menns kyskhets var en umulighet og så på mannens behov som det eneste viktige.¹⁵ Debatten inkluderte flere kjente forfattere, bohemer og kvinnesakskvinner m.fl., men innad i de forskjellige grupperingene var meningene delte. Margrete Vullum, som er inkludert i denne oppgaven, og Kitty Kielland var ikke motvillig lyttere til bohemens synspunkter.¹⁶ Med andre ord, de kvinnene som ikke fullt støttet den ene eller den andre siden, fri kjærlighet eller hanskemoralen, var åpne for forskjellige perspektiv, men fastholdt fortsatt at fri kjærlighet aldri ville være helt fri for en kvinne, slik den var for en mann.¹⁷

2.3 Borgerskapets dobbeltmoral

Halvor Fosli beskriver dobbeltmoralen på 1880-tallet slik: «Når det er snakk om dobbeltmoralen i 1880-åra, meiner vi vanlegvis to forhold: Tida sette strengare seksualmoraliske krav til kvinner enn til menn, og strengere krav til den offisielle fasaden enn til den faktiske levemåten.»¹⁸ Denne dobbeltmoralen kommer sterkt til uttrykk gjennom prostitusjonen på 1880-tallet. På den ene siden var prostitusjon forbudt, men på den andre siden var det reguleringer, som beskrevet ovenfor. Kvinnene ble sjekket regelmessig for kjønns sykdommer, mens kundene deres unngikk denne kontrollen. Det var ikke bare de prostituerte kvinnene som måtte rette seg etter denne dobbeltmoralen, alle kvinner ute i offentligheten måtte oppføre seg og rette seg etter spesifikke regler, for eksempel: ikke gå ut alene om kvelden; ikke bli sett med en mann alene. Rykte, status og omdømme var på spill. Hvis en mann og en kvinne ble oppdaget av politiet alene ute en kveld, under mistenkelige forhold, var det kvinnen som ville blitt inndratt og mannen gå fri. I teorien stilte menn og kvinner likt når «sedelig renhet» angikk, men i praksis var realiteten en helt annen.¹⁹ «Mannen hadde lovgivningen i sin hånd, og han dannet opinionen; det er derfor ikke til å undres over at det oppstod et system som så gjennom fingrene med og unnskyldte hans erotiske eventyr og uregelmessigheter, mens en «fallen» kvinne ble forfulgt med de hardeste

¹⁵ Lorenz, Astrid. *Fra de frimodiges leir: Ragna Nielsen, født Ullmann – skolearkitekt og kvinnereformator*. Oslo: Aschehoug, 2014. s.188.

¹⁶ Lorenz, *Fra de frimodiges leir*, (Oslo: Aschehoug, 2014), s. 182-183.

¹⁷ Hagemann, Gro. «Seksualmoral og samfunns moral: konkurrerende diskurser i sedelighetsdebatten», i *Kristelig og borgerlig offentlighet i Norge Oslo*, KULTs skriftserie nr. 53. Oslo: Norges forskningsråd, 1996. s.74.

¹⁸ Fosli, Halvor. *Kristianiabohemen: byen, miljøet, menneska*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1997. s. 61.

¹⁹ Agerholt, A.C. *Den norske kvinnebevegelsens historie*. Oslo: Gyldendal, 1973. s 99-101.

straffer», skriver historikeren Agerholt.²⁰ Dobbeltmoralen fantes først og fremst i de øvre sosiale lag i samfunnet og omfattet i mindre grad arbeiderklassen, hvert fall ikke arbeiderklassens menn. Kvinnene i de lavere klassene derimot, var de denne dobbeltmoralen gikk hardest utover. De var gjenstand for elitens dobbeltmoraliske synder. Fosli understreker at for overklassens menn var det heller betenkelig og unormalt om en mann i studentalder ikke var seksuelt aktiv og at nachspiel hadde en tendens til å ende opp på bordeller. En elskerinne eller to fra den lavere klasse var heller ikke uvanlig. For menn var den seksuelle erfaring et mannsideal og noe annet ble sett på som sykkelig.²¹ Fosli fortsetter med å klargjøre at, «I det heile utgjorde mannleg seksualerfaring ein så viktig del av normalitetsbegrepet for overklassemannfolka, at det var brot på dette som var kontroversielt og stigmatiserande.»²² Det var forventet at menn skulle utforske sin seksuelle modenhet, det hele virker til å være en del av utdannelsesreisen de måtte gjennom før de ble «ordentlige» menn. «Mannens faktiske seksuelle åtfærd blei bagatellisert – så sant ho var diskret og fri for skandalepreg – og det skulle svært mykje til før han rauk ut av det gode selskap på grunn av seksuelle synder. Ei kvinne derimot kunne berre ha ein skygge av noko tvilsamt i livshistoria si før ho blei sosialt umogleg.»²³ De motstridende forventninger og aksept av de to kjønnene beviser dobbeltmoralens grunnmur av total frihet på den ene siden og det å bli satt i gapestokk på den andre. Fosli konkluderer med at dobbeltmoralen ikke var noe nytt på 1880-tallet, men det som var nytt, var debattene om denne dobbeltmoralen og den offentlige kritikken som fulgte med. «Ein tidligere sjølvsagt praksis blei til svineri og umoral.»²⁴

Bjørnstjerne Bjørnson, forfatter og en del av borgerskapet, var en av de som uttalte seg om denne dobbeltmoralen i 1880-årene. I 1883 ga han ut et stykke kalt *En Hanske*, hvor forskjellen i seksualmoral mellom menn og kvinner på 1880-tallet ble utforsket. Moralens i denne romanen var at menn skulle leve etter den samme moralen som kvinner når det kom til avholdenhet før ekteskapet. Flere av kvinnesakskvinnene var enige i Bjørnsons svar på dobbeltmoralen og så hanskemoralen som den rette veien videre. Noen som så en annen vei var Bohemene, de hadde tro på en fri kjærlighet.

²⁰ Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie*, s.99.

²¹ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.65.

²² Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.65.

²³ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.61.

²⁴ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.70.

2.4 Bohemen, Krohg og beslagleggelsen

Bohemen var en bevegelse innenfor kulturmiljøet, bestående av forfattere, kunstnere og akademikere, for å nevne noen. De var unge, de fleste menn, men det var også noen få kvinner som ble en del av Bohemkretsen. De bedrev mye av dagen på å sitte på kafé og diskutere alt fra kunst, litteratur, politikk og samfunnsmoral.²⁵ Grupperingen begynte å ta form allerede i begynnelsen av 1880-årene og fikk etter hvert navnet Kristianiabohemen, etter romanen til Hans Jæger. I følge Sørensen var bohem-begrepet allerede et kjent fenomen i Europa: «Det ble brukt for å betegne en person som levde et liv uavhengig av samfunnets normer og moraloppfatninger: Kunstnere og forfattere, gjerne slike med «løssluppen» moralsk vandel.»²⁶ I forhold til bohemkretser i mange andre land, var Kristianiabohemen en liten gruppe individualistiske mennesker. De fleste kom fra familier av bedre rang og hadde en god og intellektuell bakgrunn.²⁷ «De gikk åpent inn for å vise at de ga blaffen i hva byens respektable borgere måtte synes om dem. De ville ikke la seg diktere av *Kristianiamobben*, som var deres egen betegnelse. De likte å irritere, å provosere, å sjokkere, i det hele tatt virke opprørske.»²⁸ De kan ses som en utbrytergruppe fra de strenge, moralske forventningene til borgerskapets sønner.

Bohemens inntreden i moraldebatten var i form av romaner og litterære verker, hvor de fikk uttrykt sine meninger og fremhevet de sosiale problemene i samfunnet. I 1885 kom Hans Jæger med boken *Fra Kristiania Bohemên*, denne ble i likhet med Krohgs *Albertine* beslaglagt samme dag som den kom ut. Boken skildrer forholdet mellom privat og offentlig liv, ved å bruke en kamerat, eller rettere sagt en «elev» av Jæger, sitt selvmord i boken. Kristiania på den tiden var en liten by hvor nesten alle kjente alle, og kameratens tragedie ble offentlig ved Jægers utgivelse av boken. En tragedie som ellers, av respekt for familien og nære, forble i stillhet. Men beslagleggelsen og opprøret rundt *Fra Kristiania Bohemên* handlet om, i følge Halvor Fosli, «pornografi og blasfemi.»²⁹ Bohemens syn i sedelighetsdebatten var en klar motsats til borgerskapet, de talte for «fri kjærlighet og for seksuell frigjøring»³⁰ Det ble viktig for bohemen å vise samfunnet fra alle kanter, også de negative, og de førte derfor et naturalistisk syn over på sine kommende verker for å tydelig vise samfunnets virkelige sider.

²⁵ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.73.

²⁶ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.74.

²⁷ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.74.

²⁸ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.75.

²⁹ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.16.

³⁰ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.75.

Sørensen forklarer at: «Man måtte skaffe seg innsikt i hvorfor det gikk slik, og man måtte forstå dem som tapte. Det var viktig å gjøre folk flest oppmerksom på minussidene ved samfunnet, derfor måtte litteraturen utslørt stille ut det stygge og det sørgelige.»³¹ Det var deres måte å bringe frem i lyset det utslørte i samfunnet og trekke frem realiteter og sannheter i holdninger og oppfatninger av de delene av samfunnet man før ikke visste noe om.

En av de mest kjente personene i Kristianiabohemen var Christian Krohg, som var både maler og forfatter. I følge flere biografiske kilder av Krohg kommer det frem at hans deltagelse i bohemsretsen var litt tilfeldig, de fleste presiserer hans vennskap med Hans Jæger og Krohgs flittige kafébesøk.³² For Krohg hadde verken et dårlig syn på sin oppvekst eller samfunnet i den forstand bohemen var kjent for å kritisere og være rebelske mot. Krohg studerte juss samtidig som han gikk på kunsthøyskolen, jusutdannelsen skal ha vært etter ønske fra hans far, men det er tydelig at det var de kunstneriske sidene som vant fram.

Utgangspunktet for maleriserien og boken om Albertine er usikker, men flere kilder nevner en hendelse med en av Krohgs modeller som forteller han om en venninne med en historie veldig lik Albertines. For å få utløp for det sinne og sympati Krohg fikk for denne kvinnen ble *Albertine*, sammen med flere malerier av Albertine i forskjellige situasjoner, skapt.³³ Som for eksempel det kjente maleriet *Albertine i politilegens venteværelse*. Samtidig som Krohg utga *Albertine*, ga Arne Garborg ut sin bok *Mandfolk*. Boken var som Krohgs *Albertine* et innlegg i sedelighetsdebatten og skildret forskjellige individer i et kulturmiljø. Men selv om det boken beskrev var realistisk, ble den ikke anklaget for å være i samme skala av skandale slik *Albertine* ble. I følge Fosli var bokens handling sentrert rundt: «eit innflyttarmiljø, var ein del av den nye, desintegrerte storbydelen av byen. Den krasse skildringa hans krenkte derfor ikkje eit Gemeinschaft-samfunn.»³⁴ Garborgs *Mandfolk* ble derfor ikke, i motsetning til *Albertine*, beslaglagt. Fosli poengterer at: «Den egentlige grunnen til at Krohgs bok ble beslaglagt og ikke Garborgs, var at Krohg kritiserte og avslørte korrupte politimenn som benyttet seg av prostituerte. Det gjorde ikke Garborg.»³⁵ Denne politimannen, Ove Mossin, var en mann Krohg kjente til godt, de hadde tatt artium sammen og i tillegg studert juss samtidig med hverandre.³⁶ Krohgs roman skilte seg fra lignende litteratur, som

³¹ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.76.

³² Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.371.

³³ Thue, Oscar. *Christian Krohg*, redigert av Knut Berg. Trento: Aschehoug, 1997. s. 146.

³⁴ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.329.

³⁵ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.91.

³⁶ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.380.

Jægers bok, siden *Albertine* fokuserer på kvinnens perspektiv og ikke kunden. Han viste de prostituertes vanskelige livsforhold og deres elendige posisjon i samfunnet, samtidig som han kritiserte politiet og det offentlige og rettet mye av skylden deres vei.³⁷ Fosli fortsetter med å forklare at: «*Albertine* førte til ein av dei mest omfattande presse- og kulturdebattane i norsk historie. Det er ei kjent sak at romanen og måleria om *Albertine* hadde stor vekt i den endelege avviklinga av all form for offentlig kontroll og ordning med prostitusjonen.»³⁸ Boken ble beslaglagt dagen etter utgivelse, 21. desember 1886. Beslagleggelsen ble mye omtalt i avisene i ukene som fulgte, både i den konservative og den radikale presse. Flere kvinner skrev innlegg i forsvar for boken, noe som vakte oppsikt i det ellers mannsdominerte offentlige rom og strittet imot de normer kvinner var pålagt å følge.³⁹

2.5 Kvinnenes rolle

Kvinnene som tok boken i forsvar var blant annet Margrete Vullum, Ragna Nielsen og Gina Krohg, i tillegg til flere andre mindre kjente og ukjente navn. De tre nevnte var de første kvinnene som utga sine innlegg om *Albertine*-saken, Vullums ble utgitt så tidlig at hun kom beslagleggelsen i forveien, men hun nevner at hun har hørt rykter om at noe slikt kan komme og stiller seg uforstående til det.⁴⁰ At kvinner hadde begynt å uttale seg og ta en del i det offentlige rom stod i strid med den oppfatningen som var på 1880-tallet om kvinners posisjon og rolle i samfunnet.

Kvinner var ment å holde seg innenfor husets fire vegger og i stillhet, noe annet ble sett som negativt, den rake motsetning til hva begrepet innebar for menn, som Gro Hagemann så klart forklarer: «For menn innebar tilknytningen til det offentlige en økning av status og moralsk verdi. Å være offentlig var for dem ærefullt»⁴¹ Dette kvinnesynet gjorde det vanskelig for de kvinnene som turte å presentere sin mening frem i avisene, de fleste fikk tilsvar eller en felles skjennepreken om at slikt ikke var noe for kvinner å bry seg om. Flere av dem valgte, som nevnt, å underskrive innleggene sine med fulle navn, noe som var helt utenkelig å gjøre på den tiden. Det er mulig at dette kan ha hatt en smitteeffekt på andre

³⁷ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.382.

³⁸ Fosli, *Kristianiabohemen* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1997), s.381-382.

³⁹ Thue, *Christian Krohg*, (Trento: Aschehoug, 1997). s. 156, 158.

⁴⁰ Vullum, Margrethe. «Christian Krohgs Bog *Albertine*». I *Verdens Gang* nr. 161/188

⁴¹ Hagemann, Gro; Krogstad, Anne (red.). *Høydeskrek: kvinner og offentlighet*. Oslo: Gyldendal, 1994. Kap. 1-3, s. 18-19.

kvinner som valgte å skrive egne innlegg i debatten. Dette er noe som skal ses nærmere på i analysedelen.

Norsk kvinnesaksforening NKF ble stiftet i 1884 og flere av kvinnene nevnt ovenfor som deltok i debatten var også medlem av denne foreningen. Gina Krog stiftet foreningen og Ragna Nielsen var leder i to omganger. De jobbet for bedre skolegang og bedre sosiale rettigheter for kvinner. De involverte seg også sterkt i Sedelighetsdebatten ført an av leder Ragna Nielsen. Nielsen var sterk tilhenger av hanskemoralen, og det var uenigheter innad i foreningen om hanskemoralen som førte til mange diskusjoner og endte til slutt med Nielsens avgang som leder da hun ikke fikk styrets medhold i å bli en aktiv deltager i diskusjonen om fri kjærlighet versus hanskemoralen. Nielsen ville ta til motmæle mot uttalelser gjort om NKF, da det på et møte i Studentersamfunnet ble hevdet at kvinner hadde lettere for å fremsnakke sedelighet når det var så få kvinner som faktisk hadde kjønnsdrift.⁴² Men de andre kvinnen så ikke grunnlag for protester på det de så som «usaklige uttalelser».⁴³⁴⁴ Uenighetene innad i NKF var ikke like store som skillet mellom kvinnesakskvinnene og bohemen. Deres uenighet i svaret på sedelighetsspørsmålet, der bohemen flest så fri kjærlighet som rette utvei, var de fleste kvinnesakskvinnene enig med Bjørnson. Alternativet om fri kjærlighet var umulig fra kvinnenens ståsted, det ville ikke være til nytte for deres videre kamp om bedre rettigheter for kvinner i samfunnet, det ville fortsatt være en undertrykkelse av kvinner.⁴⁵

En av hovedgrunnene for at de så på fri kjærlighet som en nærmest uaktuell løsning, var ansvaret kvinner stod med i seksuelle relasjoner. Vullum poengterer at en kvinnes frihet i en slik situasjon aldri kan sidestilles med menns, da det er kvinnen som blir gravid og tar hånd om barnet, ansvaret er derfor betraktelig større for kvinnens del enn det noen gang vil være for en mann.⁴⁶ En annen grunn Hagemann fremhever er at kvinnesakskvinnene er kvinner av sin tid, de er som hun beskriver «barn av viktariatidens strenge moral og preget både av manglende kunnskap og av en viss seksualangst.»⁴⁷ De visste lite eller ingenting om hva som ventet dem eller var ventet av dem ved for eksempel inngåelse av ekteskap. Seksualkunnskapen var minimal og var ikke et emne det ble snakket noe om.

⁴² Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.101.

⁴³ Lønnå, Elisabeth, red. «Norsk Kvinnesaksforening», i *Store Norske Leksikon*. Oslo, 2021. Hentet 7. mars 2022 fra https://snl.no/Norsk_kvinnesakforening

⁴⁴ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.101.

⁴⁵ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.101-102.

⁴⁶ Hagemann, «Seksualmoral og samfunnsmoral», s. 74.

⁴⁷ Hagemann, «Seksualmoral og samfunnsmoral», s. 74.

Kvinnene det er snakk om i denne sammenhengen er kvinner av den høyere klasse, da det var de som tok til orde i *Albertine*-saken og uttalte seg offentlig, og det var de som var opptatt av å fremme kvinnesaker i det offentlige rom. Hagemann presenterer i sin bok *Høydeskrekk* et «sosialt dilemma» innenfor kvinnesakskvinnenes kretser, nemlig at kvinnene på 1880-tallet som engasjerte seg for kvinnesaker kom fra den høyere klasse i samfunnet og brukte egne opplevelser og det de så som viktig for seg som utgangspunkt for kvinnesakene de involverte seg i. Dette inkluderte kvinnenens inntreden i det offentlige rom, de ville ut fra den private sfære og ha en større del av samfunnsansvar, spesielt i henhold til stemmeretten. Det Hagemann mener med det sosiale dilemmaet var at samtidig som kvinnesakskvinnene tok utgangspunkt i egne liv, så de seg selv som talsperson for alle kvinner i samfunnet.⁴⁸

⁴⁸ Hagemann; Krogstad (red.), *Høydeskrekk* (Oslo: Gyldendal, 1994), s.16-17.

3 Analyse: Kvinnenes engasjement og argumentasjonsstrategier i *Albertine*-debatten

Selve engasjementet rundt *Albertine* har mye å gjøre med beslagleggelsen av boken. Satt opp mot *Kristiania-Bohemen* var den ikke i nærheten like vulgær og umoralsk. Mange av kvinnene som vi skal se nærmere på i dette kapitlet så på *Albertine* og dens innhold som lærerikt og nyttig, både for seg selv, men også for alle andre borgere i det samfunnet som ble beskrevet i teksten. Krohgs tendensroman var en virkelighetsskildring kvinnene mente flere uvitende i samfunnet kunne ha nytte av, og som kanskje også var like mye til nytte for de som var fullt vitende, men valgte å snu ryggen til.

Som nevnt, var kvinner som uttalte seg offentlig på 1880-tallet en sjelden, men økende hendelse. Og spesielt sedelighetsdebatten var med på å fremheve kvinnenes stemme i det offentlige rom. Men kvinnene satte mye på spill ved å signere sine innlegg med fullt navn når de entret debatten i forskjellige aviser. Den allmenne og idealistiske oppfatningen var, ifølge Hagemann, at en debatt ikke skulle overføres av kvinner og da spesielt ikke en debatt med et så ømfintlig innhold.⁴⁹

Kvinnene uttalte seg offentlig og skrev kraftfulle, kritiserende og spørrende innlegg om bokens innhold og hvilken påvirkning den kunne ha på leserne. De stilte spørsmål om samfunnets plikt, borgernes plikt og sin egen plikt over bokens tema og beslagleggelse; sedelighet, prostitusjon, beskyttelse og ansvar. Flere av kvinnene som uttalte seg gjorde det i solidaritet med de foregående kvinnene som var først ute med sine innlegg, de klarte ikke se på at de skulle kjempe denne kampen alene mens de selv satt stille i sitt eget hjem. De så på sin deltagelse i den offentlige debatten om *Albertine* som et ansvar de måtte ta overfor alle andre kvinner, noen måtte stå opp for de og tale deres sak.

I dette kapitlet vil jeg se på kvinnenes engasjement ved å tematisk gå fram og se på de forskjellige problemene og utfordringene som blir presentert i innleggene. Jeg vil også se på hvilke argumentasjonsstrategier de brukte, hovedsakelig vil dette dreie seg om retorikkens argumentasjonsstrategier: pathos, hvordan de forsøker å få følelser fram hos leseren; ethos, hvordan de prøver å skape troverdighet gjennom sine tekster og når fram til sine lesere; og logos, hvordan de forsøker å overbevise gjennom sine argumenter på en fornuftig og saklig måte og på den måten appellerer til leserne. Jeg vil gjøre rede for kvinnenes engasjement og

⁴⁹ Hagemann; Krogstad (red.), *Høydeskrek* (Oslo: Gyldendal, 1994), s. 72-73.

argumentasjonsstrategier ved å nærlese innleggene tematisk under hvert underkapittel. Men aller først vil jeg redegjøre for debattens kvinnelige aktører som signerte sine innlegg til forsvar mot beslagleggelsen av *Albertine*.

3.1 Kvinnene som uttalte seg i debatten

De kvinnelige aktørene som er representert i denne oppgaven er, som tidligere presentert, Margrete Vullum, Ragna Nielsen, Vilhelmine Ullmann, Gina Krog, Birgit Weltzin Sørensen og Antonie Løchen.⁵⁰ Margrete Vullum var, som første kvinne til å få fast stilling i *Dagbladet*, ikke bare journalist, men også lærer på folkehøyskole og en anerkjent kritiker, spesielt innenfor litteratur og kultur.⁵¹ Flere av kvinnene under skrev også for *Dagbladet*, dog mer sporadisk enn Vullum.⁵² Hun var i tillegg opptatt av å bryte grensene satt for kvinner i offentligheten og var en aktiv kvinnesakskvinne.⁵³ Vullum stod, mer eller mindre, på linjen mellom hanskemoralen og fri kjærlighet, og tok ikke et endelig standpunkt for det ene eller andre syn. For Vullum var det i følge Lorenz viktigere å ha: «fri diskusjon og bedre innsyn i problemene rundt prostitusjonen, seksualiteten og det underbetalte kvinnearbeidet.»⁵⁴ Hun var, sammenlignet med de fleste kvinnene på sin tid, mer fritenkende og moderne.⁵⁵

Ragna Nielsen var leder for Norsk Kvinnesaksforening, lærerinne og grunnlegger av den første skolen i landet til å ha blandet undervisning med både gutter og jenter. Nielsen stilte seg kritisk til beslagleggelsen, og i følge Lorenz «mante hun til handling og empati»⁵⁶ som var helt i tråd med hennes tidligere meningsuttalelser og reaksjoner innen kvinnesakskampen.⁵⁷ Nielsen skriver for eksempel i sitt innlegg i *Dagbladet* 19.november i forsvar for Bjørnsons «En Hanske» at:

⁵⁰ Det er en kvinne til som er representert i analysen, men hun signerte sitt innlegg med «Af en ugift kvinde» og er av denne grunn ukjent. I tillegg uttalte Amalie Skram seg om Krohg og beslagleggelsen, men i pamflett form og er av den grunn utelatt da jeg har begrenset mitt fokus til avisinnlegg.

⁵¹ Iversen, Irene. «Margrethe Vullum» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 6.juni 2022. fra https://nbl.snl.no/Margrethe_Vullum

⁵² Iversen, Irene. «Bespottede og fryktede skrivende damer» i *Utskjelt og utsolgt. Dagbladet gjennom 125 år*, redigert av Hans Fredrik Dahl, Gudleiv Forr, Leiv Mjeldheim og Arve Solstad, ss.252-284. Oslo: Aschehoug, 1993. s. 253.

⁵³ Iversen, Irene. «Margrethe Vullum» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 6.juni 2022. fra https://nbl.snl.no/Margrethe_Vullum

⁵⁴ Lorenz, *Fra de frimodiges leir*, (Oslo: Aschehoug, 2014), s. 187.

⁵⁵ Iversen, «Bespottede og fryktede skrivende damer», s. 259.

⁵⁶ Lorenz, *Fra de frimodiges leir*, (Oslo: Aschehoug, 2014), s. 189.

⁵⁷ Lorenz, *Fra de frimodiges leir*, (Oslo: Aschehoug, 2014), s. 189.

Er det ikke bedre at erkjende, at det er et *usædeligt* Samfund vi lever i, og ikke et sædeligt, og ikke i mandig Overlegenhed eller 'kvindelig Blufærdighed' ignorere det og fornøjede og ubekymrede vandre opp på vor kalkede Grav⁵⁸? Men vil vi arbejds for, at Tilstanden kan blive anderledes, saa sker det sandelig ikke ved at inbilde de unge Mænd, at Renhedens Fordring i Virkeligheden ikke kan stilles til dem.⁵⁹

Innlegget var en respons på Professor Monrads angrep på Bjørnsøns stykke hvor han talte imot Bjørnsøns kyskhets for begge kjønn og mente at «'Kvinden skal være Mandens Sædeligheds-ideal...».⁶⁰ Nielsen var standhaftig og målrettet, samtidig som hun var nokså konservativ i ønsket om bedre rettigheter for kvinner.⁶¹

Nielsen kom fra en familie med en lang rekke sterke kvinneskikkelser, hennes mor var Vilhelmine Ullmann, hun var blant kvinnene som tok pennen fatt i *Albertine*-striden. Moren var i likhet med Ragna, kvinnesaksforkjemper og medlem av kvinnesaksforeningen fra dens oppstart, og drev med undervisning av barn. Hun var ofte medvirker i kvinneforeningens tidsskrift *Nylænde*, under initialene M.D., for Mina Dunker, som var hennes pikenavn.⁶² Lorenz beskriver Ullmann som den trofaste og engasjerte samarbeidspartner til Gina Krog i kvinnesaksbladet og hun var ivrig etter å overføre dette engasjementet og standhaftigheten videre til den yngre generasjon, hun ville ikke se kvinnesakens fremadgående arbeid fordufte.⁶³

Som nevnt var Gina Krog en del av *Nylænde*, hun var både stifter og redaktør da bladet ble til i 1887, og hun forble redaktør helt frem til sin død. I tillegg var hun en av hovedaktørene i etableringen av Norsk kvinnesaksbevegelse.⁶⁴ Krog viet all sin tid til kvinnesaken og hun markerte seg radikalt i sine meninger om kvinners rettigheter, hun stod for full likestilling mellom menn og kvinner for eksempel, og var like bastant når det gjald politiske kvinnespørsmål som stemmerett.⁶⁵ Samtidig var hun en av de fremste støttere og

⁵⁸ Fra Matt 23.27: om noe som ser fint ut, men i virkeligheten er falskt, skrøpelig (fra ordbok.no: https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=kalkede&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge)

⁵⁹ Nielsen, Ragna. «En Hanske». I *Dagbladet* nr. 408/1886. 19.11.1886.

⁶⁰ Nielsen, Ragna. «En Hanske». I *Dagbladet* nr. 408/1886. 19.11.1886.

⁶¹ Lorenz, Astrid. «Ragna Nielsen» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 28.mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Ragna_Nielsen

⁶² Lorenz, Astri. «Vilhelmine Ullmann» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 3.juni 2022 fra https://nbl.snl.no/Vilhelmine_Ullmann

⁶³ Lorenz, Astrid. *Forstandens lys og hjertets varme, Conradine Dunker og Vilhelmine Ullmann*. Oslo: Aschehoug, 1996. s.150.

⁶⁴ Moksnes, Aslaug. «Gina Krog» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 28.mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Gina_Krog

⁶⁵ Moksnes, Aslaug. «Gina Krog» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 28.mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Gina_Krog

pådrivere til at kvinnene selv tok ordet i sin egen 'kamp'. I *Nyt Tidsskrift* i 1884 skriver hun at: «Nu har flere af vort lands bedste mænd talt, nu er mange kvinder vaagnet til bevidsthed om uretten, nu er tiden kommet, da vort lands bedste kvinder selv bør tale.»⁶⁶ Og hun understreker viktigheten av kvinners egen stemme ved å forklare at: «...der er kvinder, som kan tale med større myndighed om kvindesagen end de fleste mænd, det er de som har gennemgaaet selverkjendelsens skjærsild og derved faaet øinene op for, hvad det er, som har hemmet deres aandelige væxt.»⁶⁷ Det er kvinnene selv som kjenner kvinnene best og kun de som kan snakke deres egen sak med både hjerte og sjel. Krog beskriver i sitt innlegg i *Nyt Tidsskrift* at flere kvinner har fattet interesse for kvinnesaken, men at innad er fokuset spredt, og hun ser ingen videre utvikling hvis ikke de samler seg og fokuserer på de samme temaene for å tydeliggjøre deres standpunkt og krav. Krog påstår at:

Der er i det hele tegn nok, som tyder paa, at skal man ikke glide ind i falske spor, og skal bevægelsen fortsættes uden stød og tilbagegang, saa maa de enkelte slutte sig sammen og med klar bevidsthed arbeide mod bestemte formaal. Og jeg tager vist ikke fejl, naar jeg mener, at det er mange, som staar færdige til dette arbeide. Der er vist mange, som har lyst at tage fat, hvis man kun kunde blive enig om, hvilke opgaver man skal samle sig om. Det bedste middel til at komme paa det rene med dette, er vel at diskutere sagen offentlig.⁶⁸

Hun presiserer viktigheten av kvinnesakenes samhold og kraften det har å vise seg sammen som en samlet gruppe og ta 'kampen' ut i det offentlige rom.

Birgit Weltzin Sørensen var en politisk engasjert kvinnesaks kvinne og brukte ofte sin stemme for å forsvare de svakere i samfunnet.⁶⁹ Hun var ikke redd for å ytre sin mening offentlig og viser det med sitt innlegg i *Albertine*-saken.⁷⁰ Jeg har ikke klart å finne noen konkrete kilder på om Sørensen var et medlem av Norsk kvinnesaksforening, men en ting som var sikkert var at interessen var tilstede. Som hun selv sier i sitt innlegg var hennes geografiske posisjon en hindring i å holde seg fullstendig oppdatert: «Det er ikke saa godt at

⁶⁶ Krog, Gina. «Nogle ord om kvindesagens udvikling og nærmeste opgaver i vort land I» i *Nyt Tidsskrift* 1884, 3. årgang. s.239.

⁶⁷ Krog, Gina. «Nogle ord om kvindesagens udvikling og nærmeste opgaver i vort land I» i *Nyt Tidsskrift* 1884, 3. årgang. s.238.

⁶⁸ Krog, Gina. «Nogle ord om kvindesagens udvikling og nærmeste opgaver i vort land I» i *Nyt Tidsskrift* 1884, 3. årgang. s.236.

⁶⁹ Mølster, Ragnhild. ««Redaktrices». Kvinnelige redaktører fram til 1913.» *Pressehistorisk Tidsskrift* 2013, nr. 20 (2013): 55-71. URL: https://www.pressehistorisk.no/content/uploads/pub/2014/03/PT-20_2013.pdf

⁷⁰ Mølster, Ragnhild, «Redaktrices.», s.55.

følge med, naar man bor paa Landsbygden, man faar en og anden Gang en Nyhed, der virker som et Slag i Ansigtet, fordi det er saa uventet.»⁷¹ Men det stoppet henne ikke fra å få sin mening hørt.

Antonie Løchen var en av initiativtagerne for å etablere Norsk Kvinnesaksforening i Trondheim i 1885.⁷² Trondheim foreningen ble til etter at Løchen fikk oppfordring til å starte den av kvinnene i foreningen i Kristiania.⁷³ Som følge av foreningens stiftelse holdt Løchen et offentlig foredrag 6.mai 1885 om «Sundheden og kvindesagen», her snakket hun om viktigheten for en sunn kropp hvis kvinnene skulle ha best nytte av de fordelene de begynte å få tilgang til. Dette inkluderte å holde ut lange leseøkter og å holde seg på bena i en lenger periode for arbeid, for eksempel.⁷⁴ Løchen poengterte i foredraget at den virkelige jobben kom nå, kvinnen måtte nå bevise at de var sterke nok og at de fortjente de nye godene:

Thi hvor overbeviste vi end kan være om, at endnu trænges mange Forandringer i Lovgivningen, før der er ydet Kvinderne fuld Retfærdighed, saa er det dog for Tiden det allernødvendigste for os at sikre os de Erobringer, vi allerede har gjort ved at vise, at vi ogsaa er Situationen fuldt voksne, og derved sørge for, at ikke vor Modstandere faar Skin af at have havt Ret. Thi er det, som før nævnt, deres vigtigste Argument, - og, sandt at sige, det eneste, som vi i vor seierrige Stilling nu behøver at tage hensyn til, - dette, at Kvinderne saa alligevel ikke har Kraft til at klare sig i alt det nye, man vil give dem, og er det vor Overbevisning, at heller ikke dette Argument holder Stik, da maa vi sætte al vor Kraft ind paa at hindre, at Uvidenhed, Ligegyldighed eller Uforsigtighed, disse vore hemmelige, men derfor desto farligere Fiender, skal være Skyld i, at vi faar Skinnet mod os, og at vore Modstandere faar Vand paa sin Mølle.⁷⁵

Hun henvender seg mest sannsynlig til kvinner av de øvre klasser, det var den hun selv tilhørte og hadde erfaringer fra og med⁷⁶, slik som de andre kvinnene representert i denne analysen.

I denne analysen vil vi se hvordan disse kvinnene samlet seg i sitt engasjement for kvinnerettigheter og tok på seg rollen som formidlere for sine lesere. Deres målgruppe eller rekkevidde av lesere både i *Albertine*-debatten og ellers i kvinnesaks-diskusjoner var kvinner

⁷¹ Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

⁷² Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie* (Oslo: Gyldendal, 1973), s.79.

⁷³ Jensen, Marthe Lund. «Fra veldedighet til kvinnesak: borgerskap, kjønn og forening I Trondheim» i *Trondhjemske Samlinger 2015*. Redaktør Andreas R.S. Dugstad. Trondheim: Trondhjems Historiske Forening, 2015. s. 45.

⁷⁴ Mona, Marte. *Berømte og gløynde Trondheimskvinner*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2004. s. 69.

⁷⁵ Løchen, Antonie. «Sundheden og kvindesagen», Foredrag, holdt i Norsk kvindesags Forening. Trondhjem: Interessentskabets Bogtrykkeri, 1885.

⁷⁶ Mona, *Berømte og gløynde Trondheimskvinner* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2004), s. 69.

av samme rang og status som dem selv, da det var der deres erfaring og forståelse var høyest.⁷⁷ Irene Iversen beskriver det slik: «Det kommer blant annet fram i måten de skriver på. De bruker svært ofte en vi-form. Den innebærer en appell til leserne og indikerer at de mener å kunne påberope seg en felles vurderingsmåte, som igjen bunner i en felles, kvinnelig erfaring.»⁷⁸ Dette er noe som vil komme tydelig frem i denne analysen, deres felleskapet og den enheten kvinnene former seg til i kampen om kvinnelige rettigheter. Men her vil vi også få eksempler på hvordan dette felleskapet strekker seg lenger når de skaper en solidaritet mellom seg selv, borgerskapskvinner, og de andre kvinnene i den lavere sosiale rang, kvinner som Albertine.

3.2 Samfunnets ansvar

Samfunnskritikken gikk ut på at de prostituertes situasjon, og kvinnenes posisjon generelt, måtte få en forandring. Dette kan betraktes som et logos-aspekt ved deres innlegg: de argumenterer for endring med rasjonelle argumenter. Men som vi kan se synes både pathos og ethos å være tilstede i deres samfunnskritikk. Forandring og endring, er begge gjentakende ord gjennom denne oppgaven, og det er fordi det er nettopp dette de kvinnelige innleggsforfatterne var ute etter: at samfunnet måtte endre sin moral og ta ordentlig ansvar over de som de var satt til å beskytte. For slik situasjonen var under *Albertine*-saken var det dobbeltmoralen og ansvarsfraskrivelse fra samfunnets representanter som ble kritisert av kvinnesakens forkjempere. Agerholt hevder at:

Kvinnesakens forkjempere hevdet at usedeligheten i sin alminnelighet, og særlig usedeligheten i dens verste form, prostitusjonen, skyldtes kvinnenes underordnede stilling, *hans* mangel på aktelse, *hennes* mindreverdkjensler, men først og sist hennes økonomiske nød. Den fattige kvinne braktes til prostitusjon, den bedrestilte til å selge seg i ekteskapet.⁷⁹

For kvinnene var det ikke noe valg, samfunnets føringer var fastsatt på at kvinnene var underordnet menn og maktens institusjoner og representanter fulgte de normene til sin egen nytte.

⁷⁷ Iversen, «Bespottede og fryktede skrivende damer», s. 255.

⁷⁸ Iversen, «Bespottede og fryktede skrivende damer», s. 255.

⁷⁹ Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie* (Oslo: Gyldendal, 1973), s.109.

3.2.1 Samfunnskritikk

Albertine har, som vi vil se i underkapitlene som følger, gjort mange kvinner engasjerte i diskusjonen rundt sedelighet og kvinners rettigheter i samfunnet og offentligheten. En av stillingene de tar om beslagleggelsen av *Albertine*, er en kritisk holdning til samfunnets ordning rundt prostituerte og kvinner, at boken blir beslaglagt i «Blufærdighetens Navn»⁸⁰. Gina Krog ytrer sin kritikk slik:

Denne Bog er beslaglagt. Man har beslaglagt nobel Kunst, beslaglagt Ømhed og Godhed. Hvad andet end det, man beslaglægger, er det, som skal kunne redde vort Samfund, vort stakkers raa, styghedsfyldte Samfund. Man har beslaglagt den i Blufærdighedens Navn! Hvis Blufærdighed er det man vil beskytte? De uanstændige Mennesker har vel ikke saa megen Blufærdighed at miste, og det maa være et ualmindelig uanstændigt Menneske, hos hvem den Bog kan vække mere uædle end gode Tanker. Hvad skal vi gjøre? Jeg synes, hvis dette skal kunne gaa for sig, saa blir det ligesom noget saa simpelt og sjofelt og hyklerisk ved os allesammen, ved alle os, som er nødt til at være Borgere i den norske Stat.⁸¹

Hun kritiserer statsråd Aimar Sørenssens valg å beslaglegge boken på premissene at boken vil føre til «uædle»⁸² tanker hos befolkningen, men konstaterer selv at det bare er hos de som allerede er uanstendige som kan klare å finne noe usedelig i den. Hun beskriver hvordan boken, sammen med sin «Ømhed og Godhed»⁸³ er beslaglagt, og med det er alt som kunne reddet deres samfunn, «vort Samfund, vort stakkers raa, styghetsfyldte Samfund.»⁸⁴ borte. Krog forsøker med dette å skape en følelse av ansvar overfor det som er deres, nemlig samfunnet og dets innbyggere. Krog fortsetter å appellere til følelsene til leserne sine når hun i slutten av sitatet over skriver: «Hvad skal vi gjøre?»⁸⁵, som igjen er med på å skape en ansvarfølelse. I tillegg virker hun til å spille på samvittigheten når hun fortsetter sitt retoriske spørsmål med å bokstavelig legge ansvaret over på samfunnets borgere ved å beskrive de alle, seg selv inkludert, som at det er: «noget saa simpelt og sjofelt og hyklerisk ved os allesammen»⁸⁶. Samtidig prøver Krog å skape en troverdighet overfor sine lesere ved å nettopp inkludere seg selv i ansvaret.

⁸⁰ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸¹ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸² Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸³ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸⁴ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸⁵ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸⁶ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

Nielsen stiller seg på lik linje som Krog når hun kommer med sin kritikk mot samfunnets behandling av prostituerte og kvinner i *Albertine* sin situasjon. Nielsen skriver:

Og vi, som har faaet en saadan forkjert Samvittighed, at vi synes, Ansvaret for al Synd og Elendighed i Samfundet falder paa alle os lykkeligere stillede, som ikke *kan* lukke Øjnene for al Elendighed, vi er taknemlige for en Bog som «*Albertine*», der med et Slag vil skaffe flere Arbejdere til det Reformationsværk, som kan synes saa haabløst, men som vi maa give vor Skjærv til, hvis vor Samvittighed ikke skal pine os.⁸⁷

Nielsen er tydelig ironisk når hun beskriver en «forkjert Samvittighet»⁸⁸ blant samfunnets bedre stilte som var gamle nok til å ha litt kunnskap om kvinner som *Albertine*, siden hun allerede i slutten av samme setning beskriver hvordan boken vil være til hjelp i arbeidet med å få til en forandring, og dermed lette deres samvittighet. Nielsen fortsetter sitt innlegg med å påstå at boken: «Den virker Medlidenhed med de ulykkelige, Medlidenhed saa dyb og stærk, at den maa føles som en fysisk Smerte. Og Smerter driver til Handling, og den skal drive os til Arbejde paa at rive ned den Bygning, som «*Albertine*» har skudt Breche i, den motbydelige Bygning, som kaldes den legaliserede Prostitution.»⁸⁹ Hun kaller tendensen i boken for en så stor og uimotståelig pådriver for å bli vekket og se samfunnets virkelighet, og ser *Albertine* som starten på en kamp for endring i deprostituertes kontrollerte verden.

3.2.2 Maktens moral, eller rettere sagt, umoral

Maktens umoral er det mest kritiserte punktet kvinnene tar opp i sine innlegg, hvordan politiet og styresmaktene ikke tar sitt ansvar på alvor og heller er med på å skape den urettferdighet og de utfordringer mange kvinner står overfor i samfunnet. Det er et klart logosaspekt ved maktens umoral som kvinnene er med på å poengtere. Vullum argumenterer:

Og ingen kan tenke sig, hvor forfærdeligt det er, at se denne Søster, som er gaaet forud, den vidende, se hende staa for *Albertine* som hendes evige truende Skjæbne og bag hende Politiet – Samfundets Repræsentant, der istedetfor at gjøre, hvad den gjør overfor de lykkeligt stillede – beskytte – sidder som en stor Ederkop, der er rede til ved første Lejlighed at gribe sit Bytte.⁹⁰

⁸⁷ Nielsen, Ragna. «*Albertine*». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸⁸ Nielsen, Ragna. «*Albertine*». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁸⁹ Nielsen, Ragna. «*Albertine*». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁹⁰ Vullum, Margrete. «Christian Krohgs Bog *Albertine*». I *Verdens Gang* nr. 161/1886

Vullum henviser her til politifullmektig Winther, som virker til å ha en agenda mot Albertine. Som tidligere nevnt var Kristiania en liten by, og som politi og politifullmektig kan det lett tenkes at Winther hadde god oversikt over kvinnene i byen, spesielt med tanke på søsteren til Albertine, Oline, som hadde vært på samme sted som Albertine var på vei inn i. Albertines første møte med politifullmektig Winther var på en av hennes spaserturer opp og ned Karl Johan, hvor hun ble oppmerksom på en mann som konstant så tilbake på henne. Når hun skjønner at mannen var politifullmektig kan man med en gang bemerke seg frykten som tok tak i henne:

På hjørnet av Karl Johans gate snudde hun seg – syntes hun ikke hun så ham der langt nede? – Gud, hva hadde hun gjort, hvorfor var politiet etter henne? – Hadde hun gått for mange ganger opp og ned? – Hun skrådde over Torvet i hast – hjem – hjem – hjem til gamla – hun stanset. Hjem? – Åsså – i morgen, så kommer kongstabelen med de røde kneblene og en blå seddel: «Under tvangs avhentning»...⁹¹

Den blå seddelen var en lapp om innkallelse til legevisitasjon. Albertine speiler en reell engstelse kvinner i de lavere klasser hadde på den tiden, hvor det ikke skulle mye til for å bli mistenkt og derfor innkalt til visitasjon, og da var det egentlig allerede avgjort selv om mistanken var grunnløs til å begynne med. Og frykten var av autoriteten selv, politiet, det var de som drev med innkallelser og legevisitasjonen fant sted på politistasjonen. Vullum fremhever dette i sitt innlegg: «Der har været talt om dens Beslaglæggelse! Det er jo kun en latterlig Tanke. Men siden der har været talt om den, vil jeg sige, at skulle den Bog blive beslaglagt, da vilde Folk sige, at det som derved blev beskyttet, det er Usædeligheden og Autoriteten, men ikke Sædeligheden.»⁹² Hun poengterer at beslagleggelsen ikke ble foretatt for å beskytte unge piker og kvinner og deres sarte sjeler, men heller for å beskytte makten og dens umoralske handlinger. Vullum fortsetter med sin kritikk:

Den har én – en eneste Skildring, der er saa grusom i sit Referat af Virkeligheden at Folk vil vaande sig under den. Men saa grusomt behandles i Virkeligheden Mennesker, skal vi ikke taale at læse om det, som vi opretholder i vort Samfund under vore Samfundsmyndigheters Ly og Beskyttelse? Først naar vi ser, hvordan Virkeligheden er, kan vi blive bedre Mennesker.⁹³

⁹¹ Krohg, *Albertine* (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004) s. 55.

⁹² Vullum, Margrete. «Christian Krohgs Bog *Albertine*». I *Verdens Gang* nr. 161/1886

⁹³ Vullum, Margrete. «Christian Krohgs Bog *Albertine*». I *Verdens Gang* nr. 161/1886

Margrete Vullum er konsis gjennom de overnevnte sitater med å fremheve sakens virkelighet, hun poengterer de realistiske eksempler og påstander som lett kan etterfølges. Som tidligere konstatert var kvinner i politiets øyne den straffbare i en påstått relasjon, kvinner, selv de av øvre stand var klar over at de ikke skulle vandre ute alene etter mørkets fall og de var også klar over at de ikke skulle være alene med en mann uten en familiær relasjon. Selv om utgangspunktene for kvinner av forskjellig rang er så kontrastfullt, er konsekvensene merkverdig like, de faller enten inn i prostitusjon eller på bunnen av rangstigen, de mister sin posisjon og sitt gode rykte.

Birgit Sørensen fortsetter med logosargumentasjonen om maktens umoral. Hun skriver:

En saadan Beslaglæggelse er en kjedelig Historie; det er ikke hyggeligt slig at se sig sat under Formynderskab og føle, at man svinger Politistokken over Hovedet paa en. Man er ikke saa tilbøjelig til at anerkjende Justisdepartementets ophøjede Visdom, at man uden videre bøjer sig for dets Afgjørelse af, hvad der er anstændigt og ikke anstændigt, hvad man maa læse og ikke læse, hvad man tar Skade af, og hvad der er uskadeligt. Man vil gjerne se og dømme selv, og Bogen er da vel ikke farligere, end at man kan brænde den op, hvis man ikke liker den, der er da vel ikke saa meget Krudt i den, at man maa frygte for en Explosjon? Det sker vel værre Ting derinde under Justisministerens Øjne, end der er skrevet om i denne Bog, og var det ikke bedre, at han søgte at faa væk det, som Bogen handler om end Bogen selv?⁹⁴

Hun spiller på selve saken og dens egentlige enkelthet, skal ikke folk få gjøre opp sin egen mening, hvorfor skal makten sette grenser og vite hva som best for hver enkelt innbygger, er ikke dette en makt enkeltindividet bør ha ansvar for selv? Hun fremhever de dumdristige avgjørelsene av enten eller, som folk flest kan klare å ta fornuftige valg mellom uten innflytelse og en overbærende belæring fra makten. Hennes oppramsing poengterer fornuften i sakens urimelighet, at beslagleggelsen ikke var en nødvendighet. Hennes siste setning i sitatet over kan ses som to retorisk spørsmål: «Det sker vel værre Ting derinde under Justisministerens Øine, end der er skrevet om i denne bok»⁹⁵; «og var det ikke bedre, at han søgte at faa væk det, som Bogen handler om end Bogen selv?»⁹⁶ For hva kan være så viktig at boken må skjules for samfunnets borgere; ifølge flere kilder ble det spekulert om politifullmektig Winther var inspirert av en virkelig politimann og at likheten var så bemerkelsesverdig at det ikke var til å ta feil av. Noe som ville vært bevis for maktens dobbeltmoralsk holdninger, at det var noe som måtte holdes skjult.

⁹⁴ Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

⁹⁵ Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

⁹⁶ Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

Maktinstitusjoner og representanter som egentlig er der for å hjelpe samfunnets borgere, utøver ikke den plikten de er satt til å gjøre. *Albertine* er et «bevis» på maktmisbruk av forskjellige personer og institusjoner og dette fremhever kvinnene i sine innlegg. Selve samfunnskritikken kan ses som et logos-perspektiv i kvinnes argumentasjon, den overordnede kritikken og krav om forandring i kvinnes posisjon er et synspunkt kvinnene fremhever ved å eksplisitt gå til verks med eksempler og argumenter basert på kunnskap av egen erfaring og kunnskap de har tilegnet seg gjennom lesning av boken. Samfunnet, makten og autoriteten har et ansvar, men i følge kvinnes argumenter har det blitt forsømt. Ved å vise til bokens innhold og de forsømmelser den representerer, fører kvinne sterke eksempler som underbygger sakens kjerne; forsømmelsen av makten. Nielsen beskriver *Albertine* som en bok som: «med et Slag vil skaffe flere arbejdere til det Reformationsværk...»⁹⁷, og med det understreker hvor overbevisende boken er i seg selv som eksempel, og med det er en effektiv logos-påvirker i kvinnes egen logos-argumentasjon.

Sørensen er klokkeren i sine argumentasjoner, som er sterkt preget av en logos-appell: hun viser tydelig og enkelt hvordan makten og autoriteten tar kontroll, en kontroll som burde være forbeholdt samfunnets borgere selv. Hun understreker kritikken av maktens overbærende holdning og overvåkning ved å avdekke hva det egentlig handler om; å opprettholde dobbeltmoralen, når hun skriver: «Det sker vel værre Ting derinde under Justisministerens Øine, end der er skrevet om i denne Bog, og var det ikke bedre, at han søgte væk det, som Bogen handler om end Bogen selv?»⁹⁸ Myndighetene tar budbringeren fremfor å forholde seg til budskapet. Det blir viktigere å gjøre noe med *Albertine*, enn å gjøre noe med prostitusjonen. Hun underbygger sine påstander med å gi leseren en mulighet til å tenke seg om og konkludere på egen hånd for, hvorfor vil de heller dekke til enn å gjøre noe med selve problemet?, er et mulig tankeresonnement som kan komme frem ved lesing av Sørensens innlegg, og det er en oppriktig og klar bruk av logos-appellen.

Logos er det sentrale elementet i kvinnes argumentasjon om samfunnskritikk, samtidig er det tilfeller av både pathos og ethos som er tilstede gjennom innleggene. Pathosargumentasjonen er sentral med Krogs erklæring av eierskap for deres samfunn, det er «vort»⁹⁹, der setter hun et sterkt preg på ansvarsfølelsen som kan ses som en rot til engasjementet rundt kritikken. Det å vekke sympati og følelser for de falne kvinnene. Ethos

⁹⁷ Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

⁹⁸ Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

⁹⁹ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

etableres også i samfunnskritikken, da kvinnene er flinke til å henvende seg til andre kvinner, men samtidig inkludere seg selv når det gjelder ansvar for sine medsøstre og appellen til at de følger sin samvittighet, som er med på å skape tillit.

3.3 Kvinnene: En plikt til å si ifra, et behov for kunnskap

Det var et tydelig klasseskille i Kristiania på 1880-tallet, få i de borgerlige klasser visste hva slags hverdagsliv og utfordringer den lavere klasse stod overfor hver dag. Man får et inntrykk i *Albertine* av hvor lite Kristiania var; Karl Johan var paradegaten, hovedgaten hvor alt skjedde, det var et sted å se på folk og igjen bli sett selv. Karl Johan kan derfor sies å være det stedet kvinner av forskjellige klasser i samfunnet fikk se hverandre, ellers var det få muligheter. Dog her må det også nevnes at de prostituerte kvinnene hadde strenge regler å følge for hvor i det offentlige bybilde de kunne ferdes, for dem var det ikke fritt fram. Under visse tider på dagen var hovedgatene forbudt område for dem, bare de billigste setene var tilgjengelig på teater, og på konserter var de uvelkomne.¹⁰⁰ Flere av kvinnene skrev i sine innlegg at Krohgs *Albertine* var en bok å lære av og hvordan nesten alle burde lese den for å tilegne seg kunnskap om en skjult skjebne blant byens mange sårbare kvinner. Opplysning kommer frem som et ethosaspekt i et forsøk på å skaffe seg troverdighet ved å påpeke at de selv står for opplysning, mens myndighetene snarere vil holde sannheten skjult.

Beslagleggelsen skapte en kamp for kvinnene der de helst ville se at så mange som mulig fikk tilegnet seg denne kunnskapen og ble klar over den elendigheten som var tilstede i samfunnet og bli bevisst på realitetene som så ofte ble dekket over og holdt skjult for kvinner av 'bedre stand'. Med andre ord, en pathos-strategi for å vekke sympatifølelsen.

3.3.1 «Kvindens Uskyldighed er det samme som Uvidenhed.»

Et gjengående tema i de fleste innleggene er hvordan kvinnene så på *Albertine* som en bok for læring. En bok som ga innsikt i en verden mange kvinner i deres felles samfunn levde i, men som de visste svært lite om. Antonie Løchen beskriver boken slik i sitt innlegg:

Den er ene og alene skrevet for at fortælle os Kvinder af den saakaldte 'bedre Stand', hvordan de andre kvinder har det, - fortælle os, hvad det er for Grueligheder, de er

¹⁰⁰ Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie* (Oslo: Gyldendal, 1973), s.101.

forfulgt af, - fortælle os det endelig engang med saa tydelige Ord, at vi ikke mere skal have den Undskyldning for vor Ligeegyldighed, at vi ikke vidste, hvor gruopvækkende det var.¹⁰¹

Med 'bedre stand', mener Løchen kvinner av borgerskapet, de som sitter høyere oppe på samfunnets rangstige. De fleste kvinnene som tar del i kvinnesakene og uttaler seg offentlig var kvinner av den høyere klasse, og det er også derfor det var de det ble henvist til når flere av innleggsforfatterne skrev om kvinner, med bruk av «vi», «os», osv.¹⁰² Ved å understreke flere ganger hvordan boken «fortælle os (Kvinder)», gir Løchen en gjentagende påminnelse av hva det er meningen at boken skal gi leseren. Man skal sitte igjen med medfølelse, sinne og ikke minst bli bevisste på opplevelsene og erfaringene til de andre kvinnene. Hun vekker følelser hos sine mottakere, slik hun beskriver at Krog har til intensjon å gjøre for sine lesere. Løchen fortsetter sitt innlegg med å fremheve følelser som kommer frem ved lesning av *Albertine*: «Og med Renhed er den skrevet. Skræk, saa det isner gjennem os, Sorg, saa man føler Trang til at jamre sig højt, og Fortvilelse, saa man dog sidder som forstenet, – det er de Følelser, den fremkalder.»¹⁰³ Ved å poengtere disse følelsene som kommer til uttrykk gir Løchen en beskrivelse av forskjell, i samfunnet, blant kvinner og hun skaper et bilde av hvor annerledes liv kan være, og det er følelser og tanker som er viktig å ta med seg og reflektere over.

Bokens hensikt er ifølge kvinnene å gi innsikt til en verden og liv de ikke har hatt innsikt eller kunnskap til før, og av den grunn ser de boken som en form for opplysning, som gjør den til en troverdig kilde når det viser at selve boken kan brukes som et overbevisende argument. Når hun skriver om den «Undskyldning for vor Ligeegyldighed», så viser hun til samvittighet som også er et troverdighetstegn, ignoransen kan ikke lenger være et hinder, med boken kommer innsikten og kunnskapen, og gjennom det vil de nå vite bedre.

Nielsen taler i sitt innlegg om virkningen *Albertine* kan ha på forskjellige lesere og viser til at kvinner, ved å vite om et slikt liv som til en ung kvinne som *Albertine*, vil miste sin kvinnelighet, de må derfor leve i uvitenhet. Nielsen skriver slik: «...den Gru og Rædsel og Elendighed og Afskyelighed, som saa mange fattige Kvinder maa leve i, leve i hele sit Liv igjennem, den maa vi ikke engang vide om; gjør vi det, saa er vi ikke uskyldige, anstændige

¹⁰¹ Løchen, Antonie. «Beslaglæggelsen». I *Verdens Gang* nr. 3/1887, 08.01.1887. (Opprinnelig i *Dagsposten*, 1887.)

¹⁰² Hagemann; Krogstad (red.), *Høydeskrek* (Oslo: Gyldendal, 1994), s.16-17.

¹⁰³ Løchen, Antonie. «Beslaglæggelsen». I *Verdens Gang* nr. 3/1887, 08.01.1887. (Opprinnelig i *Dagsposten*, 1887.)

Kvinder.»¹⁰⁴ Myndighetene påstår at kvinner som får vite om elendighetene blir skyldige og uanstendige, for henne er det motsatt: Det er nettopp innsikt som skaper dyd. Det ligger i samfunnets føringer at unge piker ikke skal ha kunnskap eller vite om hvordan andre unge piker lever sine liv, hva de går gjennom fra dag til dag. Forskjellen fra en ung pikes liv på den ene siden av Kristiania og til den andre er kontrastfullt, og Nielsen påpeker at de fleste piker av 'bedre stand' ville hatt god nytte av kunnskap om hvordan unge piker på den andre siden hadde det og tatt læring fra det. Nielsen forklarer at: ««Albertine» vilde gjøre en normal ung Pige bedrøvet – men Sorg er sundere for den, der vil bevare sin Kyskhed, end at faa sine Nerver pirret.»¹⁰⁵ Med «nerver pirret» henviser Nielsen til bøker som foreldrene lar sine unge piker lese uten noen formening om at de kan ha en innflytelse utenom virkeligheten som kan gi urealistiske forventninger til kvinnenens videre liv, som for eksempel ved inngåelse av ekteskapet og tankene rundt det.¹⁰⁶ *Albertine* ville da vært et eksempel på samfunnets realiteter og en bedre læring for voksenlivets utfordringer og realiteter. Et eksempel på virkninger *Albertine* har hatt på leseren får man et innblikk i gjennom innlegget til en kvinne som bare har signert det «Af en ugift Kvinne». Hun skriver:

Krohg har ved *Albertine* lært mig to Ting: At elske mine ulykkelige, faldne Medsøstre og bede for dem. Jeg maa med Skam bekjende: Det har jeg aldrig før gjort. Jeg hørte i min tidligste Ungdom en gammel Dame ytre om disse: «De er besatte af Djævelen!» Det har jeg før troet og selv holdt mig for blufærdig til baade at tænke paa dem og bede for dem. Siden jeg har læst *Albertine*, synes jeg, jeg kan græde Blod over hendes sørgelige Skjæbne, og jeg har hver Dag opsendt en brændende Bøn for hendes ligestillede. – Det er jo det eneste, jeg kan gjøre for dem!¹⁰⁷

Denne ugifte kvinnen erkjenner sin naive uvitenhet om andre kvinners dystre skjebne. Hun forklarer hvordan hennes godtroenhet har latt henne ta andres ord i sin munn og stole blindt på sine eldre. Hun har fått ny innsikt som betyr at hun har en større forståelse og det er med på å øke hennes troverdighet. Lesningen av *Albertine* har åpnet hennes øyne og videre vekket hennes medfølelse overfor som hun selv så fint kaller sine «faldne Medsøstre».

Denne uvitenheten kommer like ærlig frem i Albertines egen tankegang som vi blir vitne til i *Albertine*. Det er mye i livet hennes, i samfunnet og hvordan mennesker fungerer og oppfører seg som Albertine undrer seg over og ikke helt forstår. Hun har en ungdommelig

¹⁰⁴ Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470/1886. 24.12.1886.

¹⁰⁵ Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470/1886. 24.12.1886.

¹⁰⁶ Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470/1886. 24.12.1886.

¹⁰⁷ Af en ugift Kvinde. «Publikum. Endnu nogle Ord om «Albertine».» I *Dagbladet* nr. 41/1887, 09.02.1887.

naivitet og en lengsel etter å være en fin frøken som tydeliggjør Albertines motstridende oppfatning av seg selv; hvordan hun egentlig er, mot hvordan hun ønsker å bli oppfattet som å være. Dette er med på å understreke hennes uvitenhet om samfunnets umoralske føringer. Det er spesielt søsteren til Albertine, Oline, og hennes fortid som opptar Albertines tanker og er med på å forvirre henne like mye som det gjør henne nysgjerrig. Oline hadde endt på gale veier og blitt prostituert, men etter at søsteren klatret oppover rangstigen da hun giftet seg med en tidligere kunde ble hennes fortid glemt og hun var igjen velkommen tilbake til samfunnet. Det virker som at Albertine ikke helt klarer å skjønne søsterens følelser, likte hun det eller var hun ulykkelig og skamfull over den situasjonen hun hadde endt opp i:

Ville Oline det gjerne, eller var det fælt for henne, var hun ulykkelig når de kom til henne, eller hvordan kunne hun se så fornøyd ut, sørjet hun over ham som hun var gla i, han som forførte henne – eller hvordan – hvordan var det alt sammen? Var hun gla i de fine klærne, eller holdt hun på å dø av skam på gaten -, gråt hun når hun var alene i Mellemgaten?¹⁰⁸

Det faller tilbake til den uvitenheten så mange kvinner har om kvinnene som gikk på gaten. Vi kan se på denne uvitenheten på to måter: det er uvitenheten kvinnene i overklassen har om kvinner i underklassen; og det er uvitenhet om prostitusjon. Albertine er ikke uvitende til kvinners forhold i underklassen, men hun er uvitende om prostitusjon og kvinnenes situasjon rundt det, i likhet med kvinnene i overklassen. Albertine har derfor, i likhet med kvinnene av bedre stand, ikke kunnskap om det tabubelagte emnet prostitusjon var. Oline og hennes situasjon ble ikke snakket om i nr. 7 i Nordbygaten og Albertine hadde derfor ingen forutsetning om å vite hvorfor og hvordan søsteren endte opp slik hun gjorde.

Når det gjelder de eldre kvinner, og med eldre menes de som har mer erfaring, som har levd et liv og har litt større innsikt i hva det innebærer å være en kvinne på slutten av 1800-tallet, så kjenner de sin plass i samfunnet. De vet hva som er forventet av dem, både når det gjelder private og offentlige settinger. I Nielsens videre beskrivelser av hvilke virkninger *Albertine* hadde på sine lesere, skriver hun dette om de eldre kvinner:

Saa er der endelig os ældre Kvinder. Er det for vor Skyld, at «Albertine» er blevet beslaglagt, saa kan vi forsikre Justitsdepartementet, at det var unødvendig. For de fleste af os er jo enige med Mændene deri, at Kvindens Uskyldighed er det samme som Uvidenhed, og da vil vi ikke belæres, vil ikke besudle vore rene Tanker med noget saa

¹⁰⁸ Krohg, Christian. *Albertine*. Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004. s. 18 og 20.

stygt, og vi læser ikke «Albertine», om den saa laa lige foran os på Bordet, eller vi læser den af Nysgjerrighed i Smug og negter aabenlyst, at vi har læst den.¹⁰⁹

Her viser Nielsen tydelig en dobbelthet kvinnene lever med, utad er de underordnet mennenes oppfatning av kvinners uskyldighet, mens i enerom har kvinnene ingen hindring i å gjøre det som skulle falle dem inn. I siste del av sitatet viser Nielsen til en tydelig ironisk holdning overfor kvinnenens fasade, og legger ikke skjul på at den påståtte uvitenhet er ingenting annet enn et skalkeskjul. Uvitenheten brukes som et skjold mot virkeligheten, både som et dekke overfor samfunnet og de mannlige borgere ved å bevare sin uskyldighet, men også fra å innse og ta innover seg vanskelighetene til samfunnets andre kvinner. Løchen hentyder til dette når hun skriver i sitt innlegg:

At denne Bog er beslaglagt, er et mægtigt Raad til alle os lykkelig stillede Kvinder: Vil I fremdeles med Magt fastholde eders Uvidenhed og Ligegyldighed for, hvordan fattige Piger bliver behandlede? Vil I fremdeles med Tilfredshed lade eder nøje med, at I selv og eders Døtre er sikre, og at da faar det være det samme med de andre og deres Døtre? Eller vil I kaste eder ned for Gud herren i Forfærdelse og sige; 'Forbarm dig over os fri os fra vor grænseløse Egenkjærlighed! Saa hjerteløse har vi været, at vi ikke engang har bekymret os om at vide, hvordan vore ulykkelige Medmennesker har det, bare fordi vor Blufærdighed kunde blive saaret, og vi kunde komme til at blive saa bedrøvede, at vi ikke mere var istand til at nyde Behagelighederne ved vor egen trygge, sikke Stilling!'¹¹⁰

Kvinnenens lille boble av lykkelig uvitenhet blir satt på prøve av Løchen når hun med rekken av retoriske, samvittighetstyngende spørsmål spør om «alle os lykkelig stillede Kvinder» kan klare å holde ut lenger med denne parodiske forestillingen av uskyldig uvitenhet når andre kvinners harde byrder og utfordringer kommer så tett på. Løchen går hardt til verks i sine ytringer ved å sette døtre opp mot hverandre. Hun prøver å vekke til liv medfølelse og tyngre samvittigheten, og få de bedre stilte kvinner å gå bort fra sin lille trygge boble og bli mer bevisst og ha medlidenhet. Her er det igjen en sterk bruk av «os», «I» (som i dere), «vi» og «vore», som alle har en fellesbenevnelse for de kvinner som er involvert. Det er med på å skape en følelse av samhold, alle kvinner som en. Og spesielt kan man se i bruken av «vore ulykkelige Medmennesker» at det ses som et ansvar kvinner har overfor hverandre, å ta vare på de mindre stilte i samfunnet.

¹⁰⁹ Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470/1886. 24.12.1886.

¹¹⁰ Løchen, Antonie. «Beslaglæggelsen». I *Verdens Gang* nr. 3/1887, 08.01.1887. (Opprinnelig i *Dagsposten*, 1887.)

Løchen er også påpasselig til å innrømme egne feil, når hun skriver: «fastholde eders Uvidenhed og Ligeegyldighet for, hvordan fattige Piger bliver behandlede?»; «Saa hjerteløse har vi været». Det er en åpenhet som kommer frem her, hvor hun er villig til å sette seg selv ut i lyset og påpeke hvor hun selv har sviktet og med det gi en mulighet for leserne kjenne på det samme, uten å sette de på plass. Hun er åpen om feil gjort på sin side og dette er en mulighet å skape troverdighet på, et klart ethoselement.

Kvinnene innleggene er rettet mot, borgerklassen, har lite til ingen kunnskap om livene til kvinner ellers i samfunnet. De er uvitende og til tider også likegyldige i den påståtte uskyldighet som kommer av manglende kunnskap og utdanning. I dette underkapittelet ser vi tydelige logos-føringer i argumentasjonen for kvinners manglende kunnskap og et krav for å utvide denne kunnskapen. Kvinnene viser til *Albertine* som læring, ved lesning av boken vil kvinner bli opplyste og få en uunnværlig innsikt i samfunnets realistiske sider når det kommer til behandlingen av kvinner og de konsekvenser de står overfor i sitt vanlige hverdagslige liv. De viser til gang på gang hvordan *Albertine* er et utmerket eksempel som vil utdanne de uvitende kvinner og gjøre de mer kunnskapsrike om samfunnets harde virkelighet. For å underbygge alle disse logos-appellene bruker de eksempler fra sitt virkelige liv, hendelser de har vært vitne til for å understreke aktualiteten i argumentasjonen. Spesielt sitatet fra en ugift kvinne presiserer dette eksplisitt. Hun kommer med førstehånds tanker og refleksjoner etter sin egen lesing av *Albertine* og er et viktig belegg for resten av kvinnene som kommer med de samme argumentasjonene. Men med en ugift kvinnes egne erfaringer blir overbevisningen i logos-appellen komplett. Uvitenheten er brukt av både kvinnene selv og som en føring i samfunnet for å hindre utsyn til virkeligheten og det er endringen fra dette ved å bruke boken til opplysning som gjør argumentene så viktige.

Også her er de andre retoriske elementene tilstede, pathos-elementene er tydelige når kvinnene fremhever samhørigheten og ansvaret de bør føle på vegne av de dårligere stilte, det er en følelse av sympati. Løchen er bastant på dette punktet når hun setter kvinner på plass ved å sette døtre på hver side av rangstigen opp mot hverandre. Uvitenheten må bort og medlidenhet sammen med samvittighet må ta dens plass. Ethos-appellen er samsvarende med pathos her ved at det handler om ansvar, vi kvinner, i fellesskap har et ansvar. Bare det at det er kvinner som skriver innlegg til andre kvinner er et form for ethos-element, da forfatterne i likhet med leserne er bevisst den uvitenheten de er underlagt i samfunnet og kan kjenne igjen ignoransen som følge av dette. Og det er igjen bruken av «vi», «os», «vore» osv., som er med på å skape dette fellesskapet, en enhet av kvinner, som forfattere og lesere er en del av

sammen. Det er ingen skjennepreken om ansvar, men en felles oppfordring til kvinner generelt og det er med på å skape et fellesskap, noe man har lyst til å være en del av. Det er vi kvinner av «bedre stand» som sammen må ta ansvar over «vore ulykkelige Medmennesker». Samtidig fremviser Løchen, i klar ethosappell, sin egen samvittighet og sine egne feil som er et forsøk på å opparbeide hennes troverdighet overfor leserne.

Men det er ikke bare logos som er det sentrale ledende retoriske element i denne analysen, i delkapitlene under vil vi se mer av både ethos og pathos.

3.3.2 Kvinnenes kamp: et opprop for rettferdighet

Den 24. desember 1886, kun fire dager etter utgivelsen og tre dager etter beslagleggelsen av *Albertine*, skriver Ragna Nielsen og Gina Krog sine forsvar for boken i *Dagbladet*. Deres ambisjon med disse samlede innleggene var å skape en reaksjon. Ved å signere innleggene med fullt navn utfordret de andre, som var mindre begeistret for boken, til å komme frem og kalle dem for «uanstendige».¹¹¹ Ifølge Ragna Nielsen var det nettopp «uanstendig», statsråd Sørenssen hadde kalt de kvinner som hadde lest *Albertine* og som ikke hadde funnet noe merkelig umoralsk ved den. Nielsen åpner hele innlegget sitt med Aimar Sørenssens kommentar:

Der blev sagt Statsraad Sørenssen i Anledning af «Albertines» Beslaglæggelse, at en Dame som var vant til at skrive Kritiker, havde læst gjennem Bogen før den blev trykt, og ikke fundet noget usædelig i den. Dertil svarte Statsraaden, at de Kvinder, som kunde læse «Albertine» og tilstaa, at de havde læst «Albertine», de maatte være uanstendige.¹¹²

Hun fortsetter med å konstatere at «Det er denne mandfolkagtige Opfatning af, hvad Kvindens Blufærdighed er og bør være, som vi Kvinder maa protestere mod.»¹¹³ Nielsen fremkaller et opprør mot det ideal kvinnene på 1880-tallet levde med og mener at det må det bli en slutt på. Et bidrag i denne retningen var at Sørenssen undergravde deres plass som offentlige meningstalere da han kalte alle kvinner som innrømte å ha lest *Albertine* for uanstendige. Det kom ikke noen offisielle eller direkte svar eller konstruktiv kritikk på deres innlegg, slik de ønsket, ifølge Astrid Lorenz, som skriver at: «Bare – på konservativt hold var

¹¹¹ Lorenz, *Fra de frimodiges leir* (Oslo: Aschehoug, 2014), s.189.

¹¹² Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470/1886. 24.12.1886.

¹¹³ Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470/1886. 24.12.1886.

de ikke lenger dannede damer, men usømmelige kvinner.»¹¹⁴ Den kritikk de fikk fra denne siden var i form av en pekefinger, og en overbærende og belærende tone om at dette ikke var for kvinner å bry seg om. Langt ifra en voksen og respektabel diskusjon som var det de var ute etter. De fleste svar som kom fra menn, var fylt med harde dommer over dem som kvinner og hvordan de burde lære seg å holde sin plass.¹¹⁵

Nielsens mor, Vilhelmine Ullmann var intet unntak i å si sin mening i en oppblomstring av kvinner med offentlige uttalelser. Etter flere kvinners uttalelser og sterk kritikk av disse, klarer ikke Ullmann lenger å holde tyst.

Lige siden jeg læste de haarde Domme, som i *Thr. Adresseavis* og *Fædrelandet* er blevet fældet over de Kvinder, der har oppttraadt mod Beslaglæggelsen af *Albertine*, har det atter og atter kommet over mig som et Krav til mig selv, jeg har ikke kunnet blive kvit: du skal stille dig ved Siden af hine Kvinder, det er en Skam at smyge undaf, i det Øyeblik du føler dig saa fuldt og helt enig med dem, Dommen rammer.¹¹⁶

Hun starter sitt innlegg med å referere til hennes personlige erfaringer ved lesing av den kritikk og det angrep de fire kvinnene har måttet tåle etter sine ytringer om beslagleggelsen av *Albertine*. Hun beskriver den oppfordring hun føler overfor seg selv for andre kvinner, men samtidig henvender hun seg også til sine egne lesere og oppfordrer de til å ta kampen sammen med henne og de tre andre kvinnene; å gjøre noe annet ville vært en skam. Ullmann beskriver hvordan hun har trodd på og blitt overbevist av innleggene hun har lest, altså innleggene til Vullum, Nielsen og Krog, mulig Løchen sitt innlegg også da hennes innlegg er utgitt før Ullmann sitt. Ullmann tydeliggjør dette som vi kan se i sitatet over når hun skriver at: «du skal stille dig ved Siden af hine Kvinder, det er en Skam at smyge undaf».¹¹⁷ Det kan ses som hennes appell til samvittighet, Ullmann har lest, hun har forstått og hun er enig med de andre kvinnene i deres beretninger.

Kvinnenes engasjement om Albertine-saken smitter videre og man kan se gjennom Ullmanns sitat at ved hennes lesning av de foregående avisinnlegg har hun fått indre krefter til å ta del i kampen sammen med de andre kvinnene. Hun henvender seg sterkt til kvinners samhold og en felles kamp om rettferdighet da hun skriver videre: «Jeg synes, at alle vi, der dog hidtil hver i vor Kreds har gjældt for skikkelige, ærbare, blufærdige Kvinder, alle vi faar

¹¹⁴ Lorenz, *Fra de frimodiges leir* (Oslo: Aschehoug, 2014), s.189.

¹¹⁵ Anonym. «Boheme-Literaturen (Indsent)». I *Fædrelandet* nr.3/1887. 11.01.1887.

¹¹⁶ Ullmann, Vilhelmine. «Ogsaa en Indsigelse». I *Dagbladet* nr. 11/1887. 13.01.1887.

¹¹⁷ Ullmann, Vilhelmine. «Ogsaa en Indsigelse». I *Dagbladet* nr. 11/1887. 13.01.1887.

staa sammen om at tage de haarde Domme; tier vi stille her, da sejler vi under falskt Flag.»¹¹⁸ Hun kommer med et solidaritetsopprop til alle kvinner om å holde sammen som en enhet, kvinne med kvinne, det er et ansvar de har som med-kvinne mot de harde dommer som kastes mot de som uttaler seg mot beslagleggelsen. Her viser hun en klar personlig involvering som igjen er med på å vise hennes egen troverdighet. Ullmanns bruk av «jeg», «vi» og «vor» er med på å samle kvinnene, slik vi ser flere innleggsforfattere gjøre igjennom hele analysen.

Flere kvinner tar de første kvinnenens innlegg som en oppfordring om å gjøre sin mening kjent og skriver egne innlegg i aviser, en av disse kvinnene var Birgit Weltzin Sørensen. Hun roser de foregående kvinnene for sitt engasjement og pågangsmot og beskriver hvordan de har påvirket både Sørensen selv og andre kvinner med sine ytringer. Hun skriver følgende:

Men denne Beslaglæggelse har havt en god Virkning, og det er den, jeg vilde skrive om. Den har bragt vore bedste Kvinder til at træde frem paa en Maade, som er al Ros værd, og som maa vække Beundring og Glæde hos enhver, som har ventet med Længsel paa, at vore dannede Kvinder skulde optræde ærligt og sandt i disse store Spørgsmaal, som her mødes, og sige sin Mening uden at frygte for selvkloge Mandfolks snobbede Dom.¹¹⁹

Hun beundrer og opphøyer at endelig taler kvinnene imot og lar sin mening føres frem og ut i offentligheten. Hun viser at de tidligere innlegg, slik som Ragna Nielsens og Margrete Vullums, har hatt en påvirkning, og truffet på alle måter; troverdigheten virker til å sitte ved at de endelig ytrer seg og taler til andre kvinner ved å inkludere alle under ett, de er en enhet, og det er med på å skape tillit. Sørensen understreker dette ved å avslutte sitt innlegg med å henvende seg tilbake og takke for deres mot og ærlighet: «Det er disse vore Kvinders ærlige og sandhedskjærlige Optræden i denne Sag og ligeoverfor den justerede, mandfolkagtige Anstændighedsdom, som har vakt min Glæde, og derfor sender jeg dem min Tak.»¹²⁰ Samholdet mellom kvinnene i denne saken kommer tydelig fram ved Sørensen bruk av «vore Kvinders», som bekrefter deres syn på at kvinnene må stå samlet i denne tiden.

I dette underkapittelet hvor jeg fokusere på kvinnenens opprop til forandring er det tydelige elementer av både logos-og pathosargumentasjon der flere oppfordrer til å stille seg med sine medsøstre i denne kampen. Ullmann beskriver sitt kall til handling etter å ha lest flere innlegg, hun har lest deres argumenter og hun har trodd på de, hun er enig med dem, som viser at kvinnenens logos-appellen overbeviste henne. Det at flere kvinner valgte å følge

¹¹⁸ Ullmann, Vilhelmine. «Ogsaa en Indsigelse». I *Dagbladet* nr. 11/1887. 13.01.1887.

¹¹⁹ Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

¹²⁰ Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

dem med egne innlegg i debatten viser at kvinnene har truffet dem med sine argumenter, nemlig deres logos-appell.

Smitteeffekten innleggene viser å ha hatt er en indikasjon på pathos-appellen også da dens kraft på videre engasjement var ved å vekke følelser. For å få ut disse følelsene og vise at de har forstått alvoret og på den måten vise en form for handling, var ved hjelp av egne debattinnlegg. Det var en måte å vise solidaritet, medfølelse og enighet med de andre kvinnene.

Men mest av alt faller de valgte sitatene i denne delen inn under ethosargumentasjonen. Det er troverdigheten til innleggsforfatterne og deres overbevisning overfor leserne som tydelig kommer frem her. Flere kvinner, unntatt de første til å få sitt trykt i avisene, beskriver hvordan de selv har blitt overbevist av de første innleggene og av den grunn skrev sine innlegg. Det viser tilliten kvinnene etablerer i sine innlegg overfor sine lesere. Kvinner som skriver for og til kvinner er en ethos-appell som knytter de to polene sammen. De henvender seg eksplisitt til kvinner i sine innlegg og snakker til og med dem, stiller de spørsmål, resonnerer på et grunnlag og med en tankegang som de kan kjenne seg igjen i, og den typen språkbruk er viktig for å etablere et forhold mellom avsender og mottaker.

Et gjentakende etos-element vi ser gjennom hele analysen er fellesbetegnelse kvinnene bruker for kvinner: «vi», «vor», «os», i tillegg til «jeg» flere ganger, som sammen knytter de til en enhet, både skribent og leser, det er ingen hinder eller forskjell mellom dem, dette er noe de må stå i sammen.

3.3.3 Virkelighetens elendighet – sannheten må frem

I følge de kvinnelige debattantene skildrer boken virkelighetens elendighet: en ung kvinnes liv som raskt faller til grunnen. Beslagleggelsen av boken var med på å dekke over de realistiske utfordringer og vanskeligheter mange av byens kvinner stod overfor og dette skulle de fortsette og stå i alene hadde ikke de kvinnelige innleggsforfatterne vært så engasjerte i *Albertine*-saken. Gina Krog skriver om boken i sitt innlegg at: «Den er ikke dyb, nej det er den ikke, her er intet om indkjædede Aarsager, intet om Arveligheds- og Slægtsproblemer, men den er da heller ikke overfladisk; thi den giver sig ikke et Øjeblik af med Filosofi og Analyse og Videnskab. Den er saa ligefrem konkret, og den bare fortæller.»¹²¹ Hun beskriver

¹²¹ Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

den som noe så uvanlig, men likevel så enkel og klar. Boken unngår alle omstendigheter, den er her og nå, den bare følger handlingen rett fram og forteller det som det er, i virkeligheten.

Margrete Vullum, den aller første kvinnen til å utgi sin mening skriver: ««Albertine» er en dejlig Bog. Det er en menneskekjærlig Bog i en Grad som faa, og skulde noget kunde vække Menneskekjærlighed hos os, maatte det da være at faa et Indblik i en saadan Livsskjæbne.»¹²² Å få kjennskap til andres harde kamper i livet og ha medfølelse med dem må være bedre enn å ikke ha kjennskap til dem i det hele tatt. Å være ignorant og likegyldig har ikke vært et mål i seg selv for kvinnene, men det er omstendighetene og forholdene rundt som har gjort det slik, noe Nielsen er overbevisende kritisk til i sin forklaring angående akkurat dette: «Vi har sagt det hundrede Gange før, og vi faar sige det hundrede Gange til, at for os staaer det at ignorere andres Elendighed som den brutaleste Egenkjærlighed; kan vi ikke hjælpe alle ulykkelige, saa kan vi da ialfald have Medlidenhed «med» dem.»¹²³ Nielsen poengterer det samme som Vullum over bare med en strengere tone. Det minste de kan gjøre er å ha medfølelse med alle de ulykkelige skjebner rundt om i deres egen by og få et lite innblikk i deres liv vil, som de beskriver at *Albertine* gjør, gi en forståelse av dere ulykkelighet, en forståelse av deres vanskeligheter. De ulykkelige kvinners liv er en sannhet som må fram i lyset, for først da er det mulig å gjøre noe med det, mer enn bare medfølelse. Løchen tar i sitt innlegg denne utfordringen og sikter til forandring ved å vise til en vilje og oppfordring til handling gjennom sine ord:

Og vil I saa ikke rejse eder med Pligtens Mod og erklære: Formaar vi ikke at forsvare og beskytte de ulykkelig stillede Kvinder, - bekymre os om dem vil vi dog, vide fuld Besked om, hvordan de, som har Magten, behandler dem, det vil vi, og kjæmpe med al vor Indflytelse for at bedre Tilstanden, det vil vi, saa sandt hjælpe os Gud.¹²⁴

Hun tar steget videre fra Vullum og Nielsen når hun tar til orde for å «beskytte de ulykkelige stillede Kvinder» og «kjæmpe med al vor Indflytelse for at bedre Tilstanden». Hun mener at her er det noe de, som kvinner, kan gjøre for å hjelpe; ja, de kan ha medfølelse, men de kan kreve mer og det er fullt innsyn og bli opplyst om «de ulykkelige stillede Kvinder» sitt liv. Slik vil virkelighetens elendighet komme frem i lyset og endringer kan bli en mulighet. Kvinner må vise at de er der for hverandre på tross av klasseskillene.

¹²² Vullum, Margrete. «Christian Krohgs Bog *Albertine*». I *Verdens Gang* nr. 161/1886. 23.12.1886.

¹²³ Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470/1886. 24.12.1886.

¹²⁴ Løchen, Antonie. «Beslaglæggelsen». I *Verdens Gang* nr. 3/1887, 08.01.1887. (Opprinnelig i *Dagsposten*, 1887.)

Det er nettopp dette klasseskille Løchen fortsetter sitt engasjement med å se på hvordan de lykkelige stillede kvinner kan bli sett på av de ulykkelige. Hun fremhever mødrene, som Gamla og hvordan inntrykk de vil sitte med ved å være klar over at deres virkelighet blir dekket over av hensyn til de bedre stilte kvinners sarte sjeler. Løchen beskriver:

Men hvad Indtryk gjør Beslaglæggelsen paa de fattige, ulykkelig stillet? Hvad vil de stakkars Mødre, der lig 'Gamla', med Graad og Angst og Magtesløshed vogter sine Døttre, sige, naar de faar høre, at en Bog er blevet skrevet om al den Elendighed og al den Grusomhed, som forfølger deres Døttre, og som kan ramme dem, endog om de er aldeles uskyldige, – og at denne Bog er beslaglagt, fordi de fine Folks Blufærdighed blev saaret ved at læse den?¹²⁵

Man får se små glimt av Mor Kristiansens, også kalt Gamla, sin engstelse gjennom boken. En kan tenke seg at moren har en ganske klar anelse av hvor det går hen med Albertine siden hun har vært gjennom det samme med sin eldste datter, Oline. Albertine får høre det av Gamla en kveld hun kommer sent hjem: «Gamla hadde holdt leven åsså, fordi hun kom så sent hjem. – Nå så hun å det bar hen med henne, hadde hun sagt.»¹²⁶ Moren kjenner tegnene, hun merker seg forandring i oppførsel og forstår godt hva som skjer, men det er ingenting hun kan gjøre når Albertine velger å ikke fortelle henne noen ting. «Gamla så på henne av og til hele dagen og begynte å ville fortelle henne noe morsomt om Olsa og lot som hun var fornøyd, men hun skjønnte godt det var bare fordi hun var redd – skulle hun si alltingen til henne og be henne følge med seg?»¹²⁷ Albertine undervurderer situasjonen hele tiden og tenker at hennes besøk til politifullmektigen bare vil bli med en advarsel, men som vi vet etter å ha lest boken, ender i voldtekt. Da er det forståelig at det vil være en frustrasjon slik som Løchen antyder over skillet mellom kvinner og hvordan virkelighetens elendighet blir dekket til.

I dette underkapittelet er det pathos som markerer seg mer enn andre retoriske strategier. Vi ser flere argumenter om medfølelse og medlidenhet som må overrekkes de ulykkelige sjeler som lever i elendighet. Kvinnene poengterer viktigheten av å se de andre kvinnene i deres situasjon og skjønne omfanget av elendighetene og de vanskeligheter de står overfor, og først da kan de gå videre for å gjøre noe med det. Flere av kvinnene oppfordrer samtidig til handling i sine pathos-appeller, som Løchen gjør i sitt innlegg: «...kjæmpe med al

¹²⁵ Løchen, Antonie. «Beslaglæggelsen». I *Verdens Gang* nr. 3/1887, 08.01.1887. (Opprinnelig i *Dagsposten*, 1887.)

¹²⁶ Krohg, Christian. *Albertine*. Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004. s. 93.

¹²⁷ Krohg, Christian. *Albertine*. Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004. s. 93.

vor Indflydelse for at bedre Tilstanden...»¹²⁸, samtidig som Løchen får kvinnene til å se ut fra sitt eget hjem, viser hun dem også et perspektiv som skal få de til å se innover i seg selv, ved å beskrive hvordan de vil bli oppfattet av de andre kvinnene. Her er hun konsekvent med pathos-elementet når hun påpeker skillet mellom kvinnene, de som lever i elendighet og de som blir skånet for den.

Samtidig er det også tilfeller av logos- og ethoselementer, når det argumenteres mot beslagleggelsen er kvinnene saklige og eksempelrike i sine logos-appeller for å understøtte den feiltagelse de ser beslagleggelsen som. Løchen fremhever de utsatte kvinner sine mødres mening om at bluferdigheten trumfet innsikt i hennes datters reelle frykt for maktesløshet og elendighet. Plikten som påpekes overfor leserne og viljen til å stå frem og forsvare de elendige er et klart ethosargument. Ved å kreve mer enn bare medfølelse, ved å vise vilje til handling, viser de leseren at de mener alvor i sitt forsvar av de elendige og vil ta ansvar.

3.4 Menns syn på kvinner

Kvinner virket å ha en todelt betydning for menn på denne tiden, som fattig eller dårlig stilt, eller som prostituert, er hun en del av en bruk og kast mentalitet. Den andre delen er kvinnene som er ekteskapsmateriale, de kvinner som skal være stille, men vakre, som på utstilling, og samtidig være helt uvitende om hvordan verden utenfor husets fire vegger egentlig er.¹²⁹ Fellesnevneren er objektiviseringen, kvinnene er der for mannens nytelse, eller for mannens reproduksjon. Ifølge Agerholt var menns syn på kvinner, da spesielt de prostituerte, en nødvendig konsekvens av forestillingen om et lykkelig familieliv: «Men den alminnelige mann regnet disse ulykkelige kvinner – de ugifte mødre og de prostituerte – for den pris samfunnet måtte betale for at hjemmet skulle beskyttes. Ubevisst spilte det nok også inn at de «falne» kvinner oftest tilhørte folkets brede lag.»¹³⁰ Selv om sedelighetskravet ble ansett til å gjelde begge kjønn, var det bare kvinnene som tok følgene av det og ble straffet, mennene fikk gå upåaktet og ble unnskyldt med at det lå i mannens natur, det var forventet at menn skulle eksperimentere litt i ung alder.¹³¹

¹²⁸ Løchen, Antonie. «Beslagleggelsen». I *Verdens Gang* nr. 3/1887, 08.01.1887. (Opprinnelig i *Dagsposten*, 1887.)

¹²⁹ Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie* (Oslo: Gyldendal, 1973), s.99.

¹³⁰ Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie* (Oslo: Gyldendal, 1973), s.100.

¹³¹ Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie* (Oslo: Gyldendal, 1973), s.99.

Kvinnenes engasjement i *Albertine*-saken ble møtt av det som ble beskrevet som «harde dommer», deres innlegg og forsvar av beslagleggelsen satte i gang en tirade av anklagende og nedlatende motsvar, og mer eller mindre fornedret kvinnenes argumenter. Ved å ikke respondere på deres saklige og velskrevede poenger, latterliggjør de kvinnene ved å heller kommentere deres person og mangel på kunnskap.¹³² Her vil vi se at mennene forsøker å fremheve deres overlegenhet i logosaspektet, men at det samtidig er benyttet både pathos og ethos i innleggene. Det som skal ses på i dette underkapittelet er hvordan menn reagerte og svarte kvinnene i debatten.

3.4.1 «Denne Mandfolkopfatning af, hva Kvindens blufærdighed er og bør være»

Som nevnt, lå alt til rette for menn, samfunnet og dets system gikk alltid i mannens favør. Menn hadde alle de fremtredende, høye stillingene, det var de som satt med makten, kvinner hadde enda ikke tilgang. Og det er tydelig at dobbeltmoralen hang høyt for disse mennene; de prostituerte kvinnene hadde strenge regler de måtte føye seg etter, legevisitasjon en gang i uken og begrenset bruk av bybilde. De ble sett ned på og ble ikke ansett som en fullverdig del av samfunnet. Som vi har sett, ble kvinner sett sammen med en mann, og det bare var en liten mistanke om at noe usedelig var på gang, var det hun som måtte ta straffen, mens mannen fikk gå videre. Samtidig var mennene med makten og andre embetsmenn flittige brukere av prostituerte, eller holddamer. De kunne ha en elskerinne på siden og samtidig kontrollere driften og forsvare at kvinnene som måtte drive med prostitusjon skulle straffes og forfølges på den mest nedverdiggende måte.

Som et eksempel på menns syn på kvinner i samfunnet, vil jeg se til *Albertine* og mennene som er med i boken. Helgesen og Smith var to menn ved veiskillet mellom å være ung og fri, og voksen, ansvarlig og gift. I boken får vi et innblikk i deres lettsindige betraktninger om kvinnene som ferdes forbi vinduet på Grand: «...hun har virkelig atskillige fordeler den venninnen – holdning og et nydelig hode – hva gir du meg for øynene? – Og så hoven som hun ser ut! – Jo, hun er virkelig briljant. Jeg undres om det er en trekketøs.»¹³³

¹³² Anonym. «Hovedstadens emanciperede Damer og «Albertine»». I *Morgenbladet* nr. 672/1886. 31.12.1886, aftennummer. (Opprinnelig i *Trondhjem Adresse*)

¹³³ Krohg, *Albertine* (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004) s. 43.

Trekket betyr prostituert, eller en som trekker på gaten. Det er nettopp Albertine de ser passere forbi og som de kommenterer så vulgært. Smith, som står bak disse kommentarene, fortsetter ved å spørre rett ut: «Jeg undres om hun er *à preindre*.»¹³⁴ Om hun er tilgjengelig, om det rett og slett er mulig å bare ta henne. På Grand sitter også politifullmektig Winther og Smith ser seg nødt til å gå bort til han og spørre om Albertine: «'Er hun også...? – Har hun vært opp hos Dem?' 'Ikke enda.' 'Kommer hun snart?' spurte Smith smilende. 'Sannsynligvis,' svarte den annen, likeledes smilende.»¹³⁵ Når Smith spør om Albertine har «'vært opp hos Dem?」 refererer han til politivisitasjonen, som her tydelig kommer frem som allmennkunnskap, hvert fall for menn. Den lettsindige samtalen om et så ømfintlig tema som når en kvinne kommer til å 'falle' viser den mannsdominerende og kvinneundertrykkende samfunnsordningen som var aktuell på slutten av 1880-årene. Helgesen og Smith titter ut av vinduet på Grand på jakt, nesten som en omvendt vindusshopping, de betrakter varene som går forbi dem og diskuterer utseende omfattende, like mye som de diskuterer synlige feil og mangler.

3.4.2 Kritikernes harde dommer

Tidligere i analysen har jeg beskrevet hvordan Nielsen og Krog utga sine innlegg samtidig for å maksimere effekten av deres uttalelser, men responsen ble ikke slik de forventet. I stedet for konstruktiv kritikk og en saklig og inspirerende diskusjon, ble de møtt med harde dommer og nedverdiggende omtaler. En ting som må fremheves her er at til motsetning av kvinnene som skrev innlegg til forsvar for *Albertine* og signerte de med fullt navn, er alle negative motsvar ikke signert og derfor omtalt som 'Anonym'.¹³⁶ Selv om innleggene ikke er signert er det tydelige spor som forteller oss at de har en mannlig forfatter bak seg, slik som anonym skriver i innlegget «Hovedstadens emanciperede Damer og «Albertine»» at: «Den Maade, hvorpaa hovedstadens emanciperede og penneføre Damer har optraadt under Navn og skrevet om Sager, der forhaabentlig er ukjendt for dem, som for en overveiende Flerhed af Herrer, har vakt Opmærksomheden for en enkelt Side af den moderne Literaturs Indflytelse.»¹³⁷ Her

¹³⁴ Krohg, *Albertine* (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004) s. 44.

¹³⁵ Krohg, *Albertine* (Bergen: Vigmostad & Bjørke AS, 2004) s. 45.

¹³⁶ Til info var det flere kjente menn som uttalte seg i diskusjonen og signerte enten med initialer eller fullt navn, men var like mye gjenkjent som forfatter av innleggene, men som ikke er inkludert her i min analyse da jeg vil fokusere på kvinnene og her den negative mottagelsen de fikk.

¹³⁷ Anonym. «Hovedstadens emanciperede Damer og «Albertine»». I *Morgenbladet* nr. 672/1886. 31.12.1886, aftennummer. (Opprinnelig i *Trondhjem Adresse*)

refereres damene som «dem» som tydeliggjør distansen forfatteren har mellom nettopp seg og «dem». Han understreker også samfunnets norm om kvinners uvitenhet og setter kvinnene på plass ved å fremheve at bokens innhold «forhaabentlig er ukjent for dem»¹³⁸, noe som ved lesning av kvinnenens innlegg er tydelig at er kjent eller i det minste har blitt kjent gjennom *Albertine*-saken. Som kontrast overfører han også denne manglende kunnskapen over på «en overveiende Flerhed af Herrer»¹³⁹. Med tanke på hvordan samfunnet og forventningene av menn på 1880-tallet var at menn skulle opparbeide seg erfaring seksuelt og det som oftest skjedde med bruk av prostituerte, blir det vanskelig å forstå at majoriteten av menn ikke visste omstendighetene rundt handlingen i *Albertine*. Ved å føye til den lille replikken ødelegger forfatteren litt av en opparbeidet troverdighet, hvert fall i det henseende at det mest sannsynlig var de kvinnene han prøvde å fornede som leste dette innlegget.

De anonyme skribenter er ganske unisone i sine dommer når det kommer til kvinnenens kompetanse på emnet, selv om anonym ovenfor skriver om både kvinnenens og de fleste menns uvitenhet, er det en annen anonym som i sitt innlegg «Boheme-Literaturen (Indsent)» skriver om kvinnenens manglende kunnskap til å kunne uttale seg, men samtidig beskriver hvem som burde og skal uttale seg, hvis en uttalelse i det hele tatt er nødvendig, i følge den andre anonyme mannen. Han argumenterer at:

Skal der tales om den Slags Ting, saa faar man overlade det til Mænd at udkjæmpe den Strid – en Kvinde bør tie her og ei iltet – indigneret – fare op og tage til Orde, formodentlig i den Tro, at her maa hun tale, dersom der skal udrettes noget, Mændene duer ei dertil, har ei tilstrækkelig Indignationens Alvor! Nei, ærede Frue, Deres Beskedenhed skulde have sagt Dem, at disse overmaade vigtige, vanskelige, sociale Spørgsmaal kan De umulig kjende saaledes til fra alle Synspunkter seet, at De er kompetent til at optræde som sagkyndig Autoritet ligeoverfor det, som efter Deres Udtryk ‘Autotiteterne tilsteder og beskytter.’¹⁴⁰

I begynnelsen av innlegget refererer han til et innlegg av Ragna Nielsen fra *Aftenposten*¹⁴¹ og det virker til at det er henne han henvender seg til gjennom teksten, men samtidig kan man med sikkerhet antyde at han også henvender seg til alle kvinner som har skrevet lignende innlegg, som for eksempel når han skriver «en Kvinde bør tie...»¹⁴² som kan oversettes til

¹³⁸ Anonym. «Hovedstadens emanciperede Damer og «Albertine»». I *Morgenbladet* nr. 672/1886. 31.12.1886, aftenummer. (Opprinnelig i *Trondhjem Adresse*)

¹³⁹ Anonym. «Hovedstadens emanciperede Damer og «Albertine»». I *Morgenbladet* nr. 672/1886. 31.12.1886, aftenummer. (Opprinnelig i *Trondhjem Adresse*)

¹⁴⁰ Anonym. «Boheme-Literaturen (Indsent)». I *Fædrelandet* nr.3/1887. 11.01.1887.

¹⁴¹ Nielsen, Ragna. «Svar til hr. Marius.» I *Aftenposten* nr.8/1887, 06.01.1887.

¹⁴² Anonym. «Boheme-Literaturen (Indsent)». I *Fædrelandet* nr.3/1887. 11.01.1887.

flere kvinner på et generelt grunnlag. Han presiserer kvinnenens følsomme natur og trykker dem ned kun på grunnlag av deres samfunnsposisjon som underlegne og har ingen formening om eller svar på deres mange argumenter og saklige beskrivelser. Det kan virke til at forfatteren her prøver å være saklig i sin argumentasjon ved å poengtere kvinnenens manglende kunnskaper, men egentlig gjør han det motsatte, ved å komme med personangrep på deres uvitenhet og mangel på erfaring i å tale offentlig, står han i fare for å undergrave sine argumenter og går bort fra sakens kjerne. Innlegget virker overlegent og har en ovenfra og ned mentalitet som kan ses som et forsøk fra hans side på å fremstå som troverdig ved å sverte kvinnene. Med bruk av utropstejn og muntlig tale som «Nei, ærede Frue»¹⁴³ prøver innlegget å sette en tone av overlegenhet og arroganse i den forstand at her er det menn som vet best. Han fortsetter med å undergrave kvinnene ved å påpeke deres posisjon i samfunnet, «Deres Beskedenhed skulde sagt Dem»¹⁴⁴, altså at de skulle visst bedre og holdt sin plass ved å tie stille. Han fortsetter med å argumentere at:

De siger, at Bogen virker Medlidenhed og Indignation – tænk, jeg kunde være tilbøielig til at anvende Ordene paa Dem selv – Medlidenhed, fordi en begavet og dannet Dame i ensidig Forstaaelse: i Misforstaaelse kan gribe saaledes Feil i Bedømmelsen af en Tendens i Bogen, som absolut bør fordømmes. Indignation, fordi det uimodsigelig byder imod at se Damer i en saadan Sag optræde og optræde mod Autoriteterne: mod dem, som maa forudsættes at have størst og alsidigst Kjendskab til de Sager.¹⁴⁵

Her retter han seg til Nielsen ved å antyde til hennes manglende kunnskaper og dermed mistolking av *Albertine* som gjør at han føler medlidenhet overfor henne, altså til å forstå at han synes synd på hennes manglende evner til å tolke en bok sin hensikt, og videre beskriver han det som moralsk forkastelig at hun våger å ta til orde og anklage autoritetene i en sak han mener autoritetene sitter med mest kunnskap og er med det eksperter i hans øyne. Han tar Nielsens argumenter og vender de imot henne, på en nedlatende og nedverdiggende måte. Det er som sagt en medlidenhet hengende over argumentasjonen, og da en medlidenhet med det svake kjønn, som kvinnene implisitt henges ut for å være her.

Det virker til at det eneste argumentet mennene har overfor kvinnene som uttaler seg er at det ikke er deres plass, denne saken har de ingen kunnskap om og de kan derfor ikke uttale seg om den. I innlegget kalt «Til Bohemlitteraturens Beskytterinder» påstås det at: «Som

¹⁴³ Anonym. «Boheme-Litteraturen (Indsent)». I *Fædrelandet* nr.3/1887. 11.01.1887.

¹⁴⁴ Anonym. «Boheme-Litteraturen (Indsent)». I *Fædrelandet* nr.3/1887. 11.01.1887.

¹⁴⁵ Anonym. «Boheme-Litteraturen (Indsent)». I *Fædrelandet* nr.3/1887. 11.01.1887.

Veninde, som Opdragerinde, som Moder har sandelig Kvinderne andet Kald, anden Opgave at arbeide for, end den i sin Iver for at stanse Prostitutionen, at opelske en Literatur af en saa letsindig og slibrig Natur, som den, der bydes i 'Albertine'.»¹⁴⁶ Som kvinner har de andre oppgaver å se til og fokusere på: Kvinnerens 'kall' er å stelle hus og hjem.

I mennenes innlegg kan vi se de forsøke å overbevise leserne om at de er bærere av logos, de påtar seg den oppgave det er å tale til offentligheten, og beskriver det som et arbeid best overlatt til menn. Og samtidig fremhever de makten og autoritetene, altså menn, til å sitte med all kunnskap, som av den grunn ikke kan argumenteres mot. Det kan så tenkes at de hevder at det ikke er noen diskusjon fordi argumentene er grunnløse på grunn av kvinnenenes mangel på kunnskap og på maktens suverenitet av den, som ikke kan utfordres. Mennene virker til å legge sin lit på autoritetene, 'de som vet best', og stiller ingen spørsmål den vei, samtidig som de overser kvinnenenes argumenter ved å si at: «De umulig kan kjende saaledes til». Kvinnenenes bevisførsler og logisk konstruerte argumenter blir av den grunn ignorert.

Men her benyttes også pathos og ethos, som for eksempel, er deres pathos-appell å vise medlidenhet med det svake kjønn, altså kvinnene. En medlidenhet i den forstand der mennene hevder at kvinnene har misforstått bokens intensjon og derfor synes synd på dem i deres forsøk på å ta plass og stilling i det offentlige rom.

Ethos-appellen mennene forsøker seg på, er å fremstille seg selv som en høyere og mektigere figur, offentligheten er deres domene og derav kommer deres troverdighet: «Skal der tales om den Slags Ting, saa faar man overlade det til Mænd at udkjæmpe den Strid». De forsøker å fremstå som troverdige ved å sverte kvinnene.

¹⁴⁶ Anonym. «Til Bohemlitteraturens Beskytterinder». I *Fædrelandet* nr.8/1887. 22.01.1887.

4 Oppsummering og refleksjoner

I denne oppgaven har vi sett hvordan kvinner deltok i en debatt som dreide seg om kvinner, hvor vi fikk se deres perspektiv og syn på dobbeltmoralen som virket å styre samfunnet og borgernes rettigheter, og den negative konsekvensen dette hadde på kvinner. Sentralt i debatten var de prostituerte, i form av tema og innhold i debattene, mens debattantene bestod av kvinner i samfunnets høyere lag og i tillegg medlemmer av Norsk kvinnesaksforening, NKF. Kvinnene vi ser uttale seg i *Albertine*-saken har alle uttalt seg offentlig på et eller annet plan tidligere, og er ikke fremmed for de utfordringer det representerer. Samtidig skjer denne debatten rett før utgivelsen av kvinneforeningens eget tidsskrift blir utgitt, *Nylænde*, kvinnenenes inntreden i det offentlige rom var i gang. I denne oppgaven har jeg sett på hvordan kvinner har engasjert seg i debatten, sammen med hvilke argumentasjonsstrategier de har brukt. I tillegg jeg sett på dette opp mot menns kritikk og harde dommer av deres involvering i *Albertine*-debatten.

I kvinnenenes samfunnskritikken retter kvinnene sterk kritikk til maktens moral og manglende ansvar overfor de mennesker de er satt til å beskytte. Kvinnene fremhever beslagleggelsen og mener den ikke kom til for å beskytte kvinner og pikers sarte sjeler, men heller for å beskytte eliten og maktens dobbeltmoral. Samtidig pekes det på maktens inngående bruk av bestemmelser over samfunnets befolkning, i saker enkeltindividene kunne tatt stilling til selv og ikke blitt fortalt hva de kan og ikke kan lese.

Kunnskap og lærdom er det mest sentrale argumentet kvinnene kommer med i hvilken betydning *Albertine* ville hatt for dem som skulle lese boken. Å bli opplyst om sider av samfunnet som før var usynlig for de fleste, ville føre til bredere kunnskap og en bevissthet om samfunnets virkelige elendighet. Ved å lese boken vil de vite bedre. Det er hele tiden snakk om en uvitenhet kvinner er ment å leve under, og det er den uvitenhet de kvinnelige debattantene vil bli kvitt. For kvinnene er kunnskap og innsikt i samfunnets elendighet en verdifull egenskap, og ikke noe som gjør kvinner uanstendige.

Kvinnenenes engasjement og argumentasjonsstrategier finner jeg at kommer til uttrykk gjennom deres innlegg på ulike måter: Med logos-appellen fremhever kvinnene boken som et eksempel på at det må skje en forandring i samfunnets styring og kontroll av prostitusjonen. Også bokens funksjon som et middel for læring og økt kunnskap i samfunnsgruppen som vet minst er et logoselement som blir representert i analysen. Kvinnene bruker også seg selv som eksempel og egne erfaringer for å underbygge sin argumenter i logos-appellen, dette kan ses

som et forsøk på å virkeliggjøre situasjoner og hendelser og dermed gjøre det hele mer ektefølt og realistisk, og samtidig vise at kvinnes påvirkning er reell. Egne erfaringer kan også ses som et virkemiddel for å understøtte argumentene, det er kunnskap som er mulig å videreføre og lære bort, som medfører en utvikling i samfunnet for kvinner.

Pathos-appellen kommer frem gjennom sympati og medlidenhet, her prøver kvinnene å engasjere gjennom en ansvarsfølelse for kvinner i vanskelige situasjoner. Å oppfordre til solidaritet og medfølelse var med på å få frem mye følelser i argumentasjonen, både på egne vegne og i beskrivelse av bokens hovedperson, som kan ses i forlengelse av virkelighetens prostituerte og fattige kvinner i fare for samme skjebne. En medfølelse og innsikt i problemene som fører til forståelse av situasjonen disse kvinnene står i og de utfordringer de møter, er sentrale pathos-element som kommer spesielt frem når det er snakk om virkelighetens elendighet og hvordan den har blitt dekket over av myndighetene.

Det som kommer tydelig frem ved ethos-appellen er hvordan kvinnene henvender seg til andre kvinner, det er tydelig at det er kvinner som er målgruppen for deres innlegg, det er kvinner de skriver til. Det kan sies at de bruker sin kvinnelige posisjon for å fremme sine meninger og få en sterkere tilknytning til sine lesere, nemlig andre kvinner. Det kan ses som en tillitserklæring når kvinnene setter seg selv til ansvar sammen med kvinnene de henvender seg til. Noen av innleggene kan gi uttrykk for å være skrevet i affekt – «her må jeg si noe» - og viser dermed en sterk tro og vilje til handling, som igjen er et forsøk på å skape troverdighet. Samtidig er det en gjentagende bruk av «vi», «os», «dere», «vort», osv., hvor det tales om kvinner som en gruppe, en helhet. Det er en betegnelse av kvinner som en samlet tropp for forandring. En samstemt, enhetlig gruppe, som må stå sammen og ta ansvar for å bli hørt. Dette er et viktig virkemiddel i ethos-appellen da inkluderingen kan ses som en fremhevelse av kvinnes samhörighet, noe man har lyst til å være en del av. Det kan ses som en form for etablering av tillit, et ethos-element, at vi står sammen i dette, i vårt engasjement og vår samvittighet er vi en samlet gruppe. Det er også flere tilfeller av bruk av «jeg» som igjen er med på å fremme en personlig involvering fra debattantenes side, og også dette kan ses som en måte å vise sin troverdighet.

Ved å se på hvordan menn reagerte og svarte kvinnene i debatten har det kommet frem en tydelig negativ ladet motstykke til kvinnes forsøk på å overbevise og oppfordring til å få til en forandring av samfunnets umoralske og uansvarlige sider. Mennene kan ses som prinsippfaste i sin mening at kvinnes plass ikke hørte til i det offentlige rom, og en offentlig debatt med tema om prostitusjon og samfunn har de verken kunnskap eller ferdigheter som

kan rettferdiggjøre deres involvering, mennene mente kvinnene rett og slett ikke visste hva de snakket om. Og de viste deretter til at slike uttalelser var best overlatt til de i samfunnet som var kompetente og kunnskapsrike nok til å forstå, altså menn eller autoritetene.

Mennene fremstilte seg som bærere av logos, de har kunnskap og egenskaper best egnet offentlig uttalelse og rådet kvinnene å holde den plassen de var best egnet, nemlig hjemmet, i følge mennene og samfunnet generelt. Kvinnes logos-argumentasjon får ingen konstruktive svar eller motargumenter, men heller virket de til å bli kastet bort av mennenes syn på kvinners manglende kunnskap og derfor kan kvinnes involvering i saken, i følge mennene, ses som irrelevant. Mennenes pathos-element viser seg i deres nedlatende medfølelse til kvinnes manglende kunnskap og deres forsøk på en slags sympati for kvinnene ved at de kan tro de har noe de skulle sagt om saken. Ethos-appellen til mennene er basert på å sverte kvinnene og deres involvering. Mennenes troverdighet virker for dem å være en konstant tilstedeværende egenskap, da offentligheten var, i følge samfunnets normer, mennenes verden.

Gjennom hele analysen kommer kvinnes forsøk på å samle kvinner til en enhetlig gruppe frem, de henvender seg til sine medsøstre og spiller på samvittigheten deres, forfatterens inkludert, overfor de ulykkelige stillede kvinner som lever i samfunnet. Debattantenes engasjement og gode retoriske fremgangsmåter i innleggene har blitt tolket dit hen at de saklig, rettferdig og medlidende søkte etter rettferdighet for alle kvinner i samfunnet, prostituerte og kvinner generelt. Debatten om *Albertine* var en kort affære, men påvirkningen debatten har hatt og sedelighetsdebattens fortsettelse ut i slutten av 1880-tallet, kan sies å ha hatt medvirkende følger for avskaffelsen av den offentlige prostitusjonene, og enda viktigere avskaffelsen av visitasjonskontrollen som skjedde 13. februar 1889.¹⁴⁷ Legevisitasjonen var borte, men samfunnets dobbeltmoral og prostitusjonen fortsatte i Kristiania. Og kvinnes engasjement og kamp for kvinners rettigheter fortsatte å forplante seg til andre viktige saker og det vises selv i dag.

¹⁴⁷ Sørensen, *1880 årene* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), s.103.

5 Litteraturliste

Avisinnlegg:

Af en ugift Kvinde. «Publikum. Endnu nogle Ord om «Albertine».» I *Dagbladet* nr. 41/1887, 09.02.1887.

Anonym, «Boheme-Literaturen (indsent)». I *Fædrelandet* nr. 3/1887, 11.01.1887.

Anonym, «Til Bohemlitteraturens Beskytterinder». i *Fædrelandet* nr. 8/1887, 22.01.1887.

Anonym, «Hovedstadens emanciperede Damer og «Albertine».» i *Morgenbladet* nr. 672/1886, 31.12.1886. (Først trykt i *Trondhj. Adresse*).

Krog, Gina. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

Løchen, Antonie. «Beslaglæggelsen». I *Verdens Gang* nr. 3/1887, 08.01.1887. – Opprinnelig i *Dagsposten*, 1887.

Marius, Halfdan. «I Anledning «Albertines» Beslaglæggelse.» I *Aftenposten* nr. 2/1887, 03.01.1887.

Marius, Halfdan. «I Anledning «Albertines» Beslaglæggelse. II.» I *Aftenposten* nr. 12/1887, 08.01.1887.

Nielsen, Ragna. «Albertine». I *Dagbladet* nr. 470, 24.12.1886.

Nielsen, Ragna. «En Hanske». I *Dagbladet* nr. 408/1886. 19.11.1886.

Nielsen, Ragna. «Svar til hr. Marius.» I *Aftenposten* nr.8/1887, 06.01.1887.

Sørensen, Birgit Weltzin. «Vore Kvinder og Beslaglæggelsen». I *Dagbladet* nr. 472/1886, 28.12.1886.

Ullmann, Vilhelmine. «Ogsaa en Indsigelse.» I *Dagbladet* nr. 11/1887, 13.01.1887.

Vullum, Margrete. «Christian Krohgs Bog *Albertine*». I *Verdens Gang* nr. 161/1886

Sekundærlitteratur:

Agerholt, Anna Caspari. *Den norske kvinnebevegelsens historie*. Oslo: Gyldendal, 1973.

Bredsdorff, Elias. *Den store nordiske krig om seksualmoralen*. Viborg: Gyldendal Norsk Forlag, 1973.

Fosli, Halvor. *Kristianiabohemen: byen, miljøet, menneska*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1997.

Hagemann, Gro; Krogstad, Anne (red.). *Høydeskrekk: kvinner og offentlighet*. Oslo: Gyldendal, 1994. Kap. 1-3

Hagemann, Gro. «Seksualmoral og samfunnsmoral: konkurrerende diskurser i sedelighetsdebatten», i *Kristelig og borgerlig offentlighet i Norge Oslo*, KULTs skriftserie nr. 53. Oslo: Norges forskningsråd, 1996. s. 65-82.

Iversen, Irene. «Bespottede og fryktede skrivende damer» i *Utskjelt og utsolgt. Dagbladet gjennom 125 år*, redigert av Hans Fredrik Dahl, Gudleiv Forr, Leiv Mjeldheim og Arve Solstad, ss.252-284. Oslo: Aschehoug, 1993.

Iversen, Irene. «Margrethe Vullum» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 6.juni 2022. fra https://nbl.snl.no/Margrethe_Vullum

Jensen, Marthe Lund. «Fra veldedighet til kvinnesak: borgerskap, kjønn og forening I Trondheim» i *Trondhjemske Samlinger 2015*. Redaktør Andreas R.S. Dugstad. Trondheim: Trondhjems Historiske Forening, 2015.

Kjeldsen, Jens E. *Retorikk i vår tid*. Spartacus Forlag: Oslo, 2019.

Krog, Gina. «Nogle ord om kvindesagens udvikling og nærmeste opgaver i vort land I» i *Nyt Tidsskrift* 1884, 3. årgang. s. 230-239.

Krohg, Christian. *Albertine*. Huseby & Co.: Kristiania, 1886.

Lorenz, Astrid. *Forstandens lys og hjertets varme, Conradine Dunker og Vilhelmine Ullmann*. Oslo: Aschehoug, 1996.

Lorenz, Astrid. *Fra de frimodiges leir: Ragna Nielsen, født Ullmann – skolearkitekt og kvinnereformator*. Oslo: Aschehoug, 2014

- Lorenz, Astri. «Vilhelmine Ullmann» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 3.juni 2022 fra https://nbl.snl.no/Vilhelmine_Ullmann
- Lorenz, Astrid. «Ragna Nielsen» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 28.mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Ragna_Nielsen
- Lønnå, Elisabeth, red. «Norsk Kvinnesaksforening», i *Store Norske Leksikon*. Oslo, 2021. Hentet 7. mars 2022 fra https://snl.no/Norsk_kvinnesakforening
- Moksnes, Aslaug. «Gina Krog» i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 28.mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Gina_Krog
- Mølster, Ragnhild. ««Redaktrices». Kvinnelige redaktører fram til 1913.» *Pressehistorisk Tidsskrift* 2013, nr. 20 (2013): 55-71. URL: https://www.pressetidsskrift.no/content/uploads/pub/2014/03/PT-20_2013.pdf
- Mona, Marte. *Berømte og gløynde Trondheimskvinner*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2004.
- Recensioner till Christian Krohgs Albertine*. (ingen forfatter) Oslo, 1938?
(Nasjonalbiblioteket)
- Schiøtz, Aina. *Prostitusjonen i Kristiania ca 1870-1890: en sosialhistorisk undersøkelse*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 1977.
- Sjåstad, Øystein. *Christian Krohgs Naturalism*. Seattle: University of Washington Press, 2017.
- Sjåstad, Øystein. *Om tekst/bilde-forhold i Christian Krohgs kunst*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo. 2005.
- Sørensen, Øystein. *1880 årene – Ti år som rystet Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 1984.
- Thue, Oscar. *Christian Krohg*, redigert av Knut Berg. Trento: Aschehoug, 1997.